

บทบาทของเจ้าพระยามนตรีศรีธรมราช(น้อย) ที่มีต่อหัวเมืองปักษ์ใต้

เนื่องจากหัวเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองเอกที่สำคัญทางภาคใต้ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชแต่ละคนจึงมีบทบาทต่อหัวเมืองปักษ์ใต้อื่น ๆ เช่น ชุมพร ไซยา ตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่ง ถลาง พังงา พัทลุง และสงขลา ในฐานะและลักษณะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับแต่ละสมัยและเหตุการณ์

ในสมัยสุโขทัยเมืองนครศรีธรรมราชเป็นรัฐอิสระ มีอำนาจปกครองเหนือเมืองอื่น ๆ ในปักษ์ใต้ ครั้นในสมัยพ่อขุนรามคำแหงได้แก่พระราชอาณาเขตและมีอิทธิพลเหนือหัวเมืองนครศรีธรรมราช รวมทั้งดินแดนที่ขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชตั้งที่กล่าวในบทที่ ๑

เมื่อสุโขทัยหมดอำนาจลง หัวเมืองปักษ์ใต้ทั้งปวงคงขึ้นกับอาณาจักรอยุธยา ในสมัยนั้นหัวเมืองนครศรีธรรมราชมีฐานะเทียบเท่า "เมืองพระยามหานคร" หรือประเทศราช ทว่าหน้าที่ดูแลหัวเมืองปักษ์ใต้อื่น ๆ แทนราชธานีด้วย เนื่องจากราชธานีดูแลไม่ทั่วถึง หัวเมืองนครศรีธรรมราชจึงมีอำนาจมาแต่ครั้งต้นอยุธยา ต่อมาในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (ขุนหลวงพะงั่ว) โปรดฯ ให้มีการปฏิรูปการปกครองใหม่ เพราะมีพระราชประสงค์จะทรงลดอำนาจหัวเมืองที่อยู่ห่างไกลราชธานีออกไป จึงโปรดฯ ให้แบ่งหัวเมืองนอกเขตราชธานีออกเป็น ๓ ชั้น ดังปรากฏในพระอัยการนาทหารหัวเมืองว่ามี : เมืองเอก เมืองโท และเมืองตรี หัวเมืองนครศรีธรรมราชจึงอยู่ในฐานะเมืองเอกและถูกลดอำนาจลงโดยทางราชธานีแยกเมือง ชุมพร เมืองไซยา และเมืองพัทลุงออกมาขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยา ส่วนเมืองถลาง เมืองตะกั่วทุ่ง และเมืองตะกั่วป่าเป็นเมืองที่ถูกผสมบูรณด้วยทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะแร่ดีบุกยังคงให้เมืองนครศรีธรรมราชกำกับดูแลปกครอง แต่ทางราชธานีเริ่มให้ความสนใจแก่หัวเมืองแถบนี้ทางด้านเศรษฐกิจมากขึ้น เมื่อมีเหตุการณ์ยุ่งยากหรือราชการสำคัญจะส่งข้าราชการไปตรวจสอบเอง ดังเช่นใน พ.ศ. ๒๒๐๔ ส่งคณะตุลาการจากกรุงเทพฯ ไปสอบ

คดีชาวคัชที่มาก้าขายที่เมืองกลางถูกฆ่าตาย เป็นต้น^๑

หลังจากกรุงศรีอยุธยาแตกใน พ.ศ. ๒๓๑๐ บ้านเมืองระส่ำระสาย ชุมพรหมเสนาทูลว่า บิดาซึ่งเป็นหลวงยกกระบัตรเมืองสงขลาเคยเล่าว่า ในครั้งนั้น ปลัดเมืองนครตั้งตัวเป็นเจ้านคร (หนู) ครองหัวเมืองนครศรีธรรมราช มีเมืองกลาง เมืองตะกั่วทุ่ง เมืองตะกั่วป่า เมืองพัทลุง และเมืองสงขลาเป็นเมืองขึ้น แต่เมืองชุมพรและเมืองไชยาขึ้นกับพระยาตาก^๒ ใน พ.ศ. ๒๓๑๓ พระเจ้าตากเสด็จยกกองทัพลงไปปราบหัวเมืองบักขี้ไตและหัวเมืองนครศรีธรรมราชได้ โปรดฯ ให้พระเจ้าหลานเธอ เจ้านราสูริวงศ์ออกไปครองเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นเมืองใหญ่และสำคัญที่สุดในบักขี้ไตขณะนั้น

ใน พ.ศ. ๒๓๑๕ เมื่กเจ้านราสูริวงศ์ถึงแก่พิราลัย โปรดฯ ให้เจ้านคร (หนู) ซึ่งนำมารับราชการในกรุงเทพฯ ตั้งแต่คราวสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพไปตีหัวเมืองนครศรีธรรมราชได้ให้ออกไปครองสืบทอดดั้งเดิม โดยให้มีอาณาเขตทางเหนือจดเมืองไชยา ทางใต้จดเมืองพัทลุง หัวเมืองบักขี้ไตฝ่ายตะวันตกเช่นเมืองกลาง เมืองตะกั่วทุ่ง เมืองตะกั่วป่า ต่างก็มีเจ้าเมืองปกครองตนเองคงจะขึ้นต่อกรุงธนบุรี^๓

^๑สุนทร หิรัญวงษ์, สภาพการณ์ในช่วงสมัยปฏิรูปการปกครองมณฑลภูเก็ตในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๔ - ๒๔๕๓ (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๑๔) หน้า ๔๖ - ๔๘. และไพโรจน์ เกษแม่นกิจ (ผู้แปล), บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ ๑๗ เล่ม ๒ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๓), หน้า ๔๗.

^๒องค์การค่าคุรุสภา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓๐ หน้า ๑๔๓ - ๑๔๔.

^๓เอกวิทย์ ณ ถลาง (ผู้รวบรวม) รวมเอกสารเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองถลาง หน้า ๘ - ๑๔.

เมืองสงขลาซึ่งอยู่ใต้เมืองนครศรีธรรมราชลงมาในระยะแรกขึ้นกับหัวเมืองนครศรีธรรม-
ราช ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๒๐ เจ้าเมืองทั้งสองมีเรื่องทะเลาะวิวาทกันจึงไปรดา แยก
เมืองสงขลาขึ้นกับกรุงธนบุรี ส่วนเมืองพัทลุงนี้คงจะเป็นอิสระขึ้นตรงต่อกรุงธนบุรี
เพราะปรากฏว่าใน พ.ศ. ๒๓๑๕ ไปรดา ๓ ตั้งนายขุนบุตรพระยาราชบังสัน (ตะคา)
เป็นพระยาแก้วเงาการพิไชยา ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง^๒

สมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ไปรดา
ให้เมืองสงขลากลับมาขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชอีกใน พ.ศ. ๒๓๒๗ ซึ่งเป็นปีที่ไปรดา
แต่งตั้งเจ้าพัฒน์เป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พัฒน์) ใน พ.ศ. ๒๓๒๔ เจ้าพระยา
นครศรีธรรมราช (พัฒน์) มีเรื่องวิวาทกับเจ้าพระยาสงขลา (บุญอูย) จึงไปรดา ให้เมือง
สงขลากลับไปขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ดังเดิม ฉะนั้นหัวเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยนี้จึง
ไม่มีเจ้าเมืองใหญ่ ๆ ขึ้นเหมือนแต่ก่อน

ครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หัวเมืองนครศรีธรรมราช
กลับมีความสำคัญมากกว่าหัวเมืองอื่นในบ้นี้ได้ ทั้งนี้เนื่องจากพระยานครศรีธรรมราช
(น้อย) ได้พยายามใช้ความสามารถและวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้คนมีอำนาจทางเศรษฐกิจและ
มีอำนาจทางการเมือง โดยการพยายามเข้าไปมีบทบาทในหัวเมืองบ้นี้ได้ตั้งแต่วันตก
พยายามแข่งขันอำนาจกับเมืองสงขลา เข้าไปมีอิทธิพลครอบงำเมืองพัทลุงและ
เข้ารับภาระรับผิดชอบดูแลความปลอดภัยหัวเมืองบ้นี้ได้ให้กับราชธานี เป็นต้น ซึ่งจะได้
ศึกษาพิจารณาต่อไป

^๑ หองสมุควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๔๒ (พ.ศ. ๒๓๒๗)
และรายละเอียดในบทที่ ๑.

^๒ องค์การค้ำครุสภา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๑๒ (พระนคร : โรงพิมพ์
ครุสภา, ๒๕๐๗), หน้า ๓๓.

^๓ รายละเอียดในบทที่ ๑ ที่กล่าวมาแล้ว.

๕.๑ ความพยายามของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ในการเข้าไปมีบทบาทในหัวเมืองปักษ์ใต้ฝั่งตะวันตกของไทย

หัวเมืองปักษ์ใต้ฝั่งตะวันตกของไทยที่สำคัญในรัชกาลที่ ๑ และต้นรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มี ๓ เมืองใหญ่ คือ เมืองกลาง (อยู่ทางตอนเหนือของเกาะภูเก็ต) เมืองตะกั่วป่า และเมืองตะกั่วทุ่ง เมืองกลางมีเมืองภูเก็ตเป็นเมืองขึ้น เมืองตะกั่วป่ามีเมืองทรา เมืองพังงา เมืองคุระ และเมืองคุรอกเป็นเมืองขึ้น ส่วนเมืองตะกั่วทุ่งไม่มีเมืองขึ้น ฉะนั้นรวมหัวเมืองปักษ์ใต้ฝั่งตะวันตกของไทยทั้งหมดเป็นเมืองเล็กเมืองใหญ่ได้ ๔ เมือง ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปรากฏว่าโปรตุเกส ตั้งเจ้าพระยาสุรินทรราชา* เป็นผู้สำเร็จราชการหัวเมืองทั้งแปดและขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ

หัวเมืองปักษ์ใต้ฝั่งตะวันตกของไทยนี้มีความสำคัญนับแต่สมัยอยุธยาสืบมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการเศรษฐกิจ เนื่องจากอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรที่มีค่ามากมาย เช่น ดีบุก รังนก และช้าง เป็นต้น แร่ดีบุกนั้นนับว่ามีความสำคัญมากในสมัยนั้น เพราะเปรียบเสมือนเงินตรา สามารถใช้แลกเปลี่ยนสินค้าอื่น ๆ กับต่างประเทศได้ และเป็นที่ต้องการมาก ดังปรากฏในจดหมายของท่านผู้หญิงจันทน์ ภรรยาพระยาตลาดง(ภักดีภูธร) ฉบับลงวันพฤหัสบดี เดือน ๑๑ ปีมะเมีย อัฐศก จ.ศ. ๑๑๔๕ (พ.ศ. ๒๓๓๐) ว่าได้นำดีบุกไปแลกเปลี่ยนกับพญาราชบัณฑิตเหล็ก หรือกับต้นพรานขิลไลท์ที่เกาะหมาก^๒

* ตำแหน่งเจ้าพระยาสุรินทรราชา ไม่ทราบแน่ชัดว่ามีมาแต่เมื่อใดแน่นอน
 ๑ องค์การการค้าสุรา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๒๕๖.
 ๒ รวมเอกสารเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองกลาง, หน้า ๕.

ในบรรดาหัวเมืองมีกษัตริย์ได้ตั้งตระวันตกนั้นนับได้ว่าเมืองกลางเป็นเมืองที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ดีบุก ทรัพยากรธรรมชาติมากมาย และเป็นเมืองท่าที่สำคัญทางชายฝั่งตะวันตกของไทย กับค้นฟรานซิส ไลท์ (Captain Francis Light) ซึ่งเป็นพ่อค้าและต่อมาได้เป็นเจ้าของเมืองเกาะหมาก นอกจากนี้ยังเป็นบุคคลสำคัญในการหาผลประโยชน์ทางตะวันออกให้กับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ใต้เคยชี้ให้บริษัทฯ เห็นความสำคัญของเกาะกลางมาแล้ว

เกาะกลางมีพื้นที่กว้าง ๑๕ ไมล์ ยาว ๕๕ ไมล์ เป็นเกาะที่อุดมสมบูรณ์ มีอ่าวจอดเรือมากมาย มีป่าไม้ น้ำท่าบริบูรณ์ตลอดทุกฤดูกาล... เกาะกลางมีสิ่งสมบูรณ์ด้วยแร่ดีบุก... ชาวเขาภูเขาไม่มีที่จะมีค่ามากเท่านี้ คินของเกาะนี้อุดมเหมาะสำหรับปลูกพริกไทย คราม ผาย น้ำตาล กาแฟ^๑

นายวอเรน เฮสติงส์ (Warren Hastings) อุปราชอังกฤษประจำอินเดีย เห็นด้วยที่เอาเมืองกลางเป็นท่าจอดเรือรบและเรือสินค้าทางฝั่งตะวันออกของเบงกอล เพื่อควบคุมเส้นทางการค้าและให้ความปลอดภัยแก่พ่อค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษที่เดินทางไปมาระหว่างอินเดียกับจีน แต่บังเอิญอังกฤษทำสงครามกับฝรั่งเศส ใน พ.ศ. ๒๓๒๕* เรื่องจึงชะงัก และต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๒๕ เซอร์เจมส์ แมคเฟอร์สัน (Sir James Macpherson) ใ้คนผู้มีกิจการเช่าเกาะป็นังจากเจ้าพระยาไทรบุรี (โมกูรัมชะ) แทน เพราะเหมาะที่จะเป็นท่าเรือได้ดีกว่าเกาะกลาง^๒ อีกทั้งยังจะเป็นช่องทางคุมช่องแคบมะละกาได้ในเวลาต่อมา

^๑ กรมศิลปากร, พระยาราชภักดี (ฟรานซิส ไลท์) ผู้สำเร็จราชการเกาะพรินซ์ ออฟ เวลส์, นางันทา วรเนติวงศ์ (เรียมเรียม) (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๗), หน้า ๑๕ - ๑๖.

ในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ (ค.ศ. ๑๗๘๑) ฝรั่งเศสเข้าร่วมกับสหรัฐอเมริกาในการรบกับอังกฤษ ในสงครามประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกาซึ่งประกาศก่อนแล้ว เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๒๖ (ค.ศ. ๑๗๘๓)

^๒ เอกวิทย์ น. กลาง (ผู้รวบรวม), เรื่องเดิม หน้า ๕๐ - ๕๑

จากการที่พม่าพยายามจะตีเอาเมืองกลาง เมืองตะกั่วป่า และเมืองตะกั่วทุ่ง
หลายครั้งคงปรากฏในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ คือ พ.ศ. ๒๓๕๒ และ พ.ศ. ๒๓๕๔ ใน
พ.ศ. ๒๓๕๒ พม่าเตรียมกองทัพยกมาตีแต่ยังไม่ได้ ทำอุบายย้อมมาตีได้ในปี พ.ศ.
๒๓๕๔ อันทำให้เมืองกลางเสียหายยับเยินมาก สันนิษฐานว่าพม่าเองก็ทราบดีว่า
หัวเมืองปักษ์ใต้ฝ่ายตะวันตกอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ จึงได้พยายามตีเพื่อ
กอบโกยทรัพย์สินไป ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า พระเจ้าปะดุงหักท้าวเมือง
อะเต็งวุ่นซึ่งเตรียมทัพพม่าแล้วใน พ.ศ. ๒๓๕๒ มีให้ยกมาตีไทย แต่อะเต็งวุ่นขอตี
เมืองกลาง เมืองตะกั่วป่า เมืองตะกั่วทุ่งเพื่อกวาดต้อนครอบครัวและทรัพย์สินมาใช้
ทุนรอนที่ลงไปก่อน^๑ เป็นต้น

นอกจากนี้เมืองกลาง เมืองตะกั่วป่า และเมืองตะกั่วทุ่งยังเป็นเมืองที่มี
พ่อค้าต่างชาติเข้ามาค้าขายอยู่ด้วยตั้งแต่ก่อนพม่าตีเมืองแถบนี้ใน พ.ศ. ๒๓๕๒ ทาง
รัฐบาลกลางมอบให้เมืองกลางเป็นศูนย์กลางค้าขายและจัดเก็บภาษีจังกอบที่ผ่านไปมา
ค้าขายยังเมืองทั้ง ๓ นี้ในอัตรา "กำปั่น ๑๐๐ เอา ๘, สลุป ๑๐๐ เอา ๖, เรือ ๑๐๐
เอา ๘"^๒ การติดต่อซื้อผ้าหรือสิ่งของใช้กับต่างประเทศนั้นราชธานีคงติดต่อผ่านทาง
เมืองกลาง และขนส่งผ่านไปมาจากกลาง ผ่านเมืองตะกั่วทุ่ง เมืองตะกั่วป่า ขึ้น
มาไซยา ชุมพร ปราณบุรี เพชรบุรี ชนบุรี ถึงกรุงเทพฯ เป็นการย่นระยะทางที่ลง
ไปทางบกผ่านเมืองนครศรีธรรมราชลงไปจนถึงเมืองไทรบุรีจนถึงเกาะหมากซึ่งเป็น
ศูนย์กลางของการค้าต่างชาติ

จะเห็นได้ว่าหัวเมืองปักษ์ใต้ฝั่งตะวันตกเมืองกลาง เมืองตะกั่วทุ่ง และเมือง
ตะกั่วป่า เป็นเมืองที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจซึ่งเกิดจากทรัพยากรธรรมชาติ การค้า และ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐ - ๒๑.

^๒ หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุศรีชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๕ (พ.ศ. ๒๓๕๗)

เป็นเมืองท่าที่สำคัญ ทั้งนี้โดยเฉพาะเมืองกลาง เมืองเหล่านั้นเป็นเมืองพระราชทรัพย์
หลวง ทหารายได้ให้กับรัฐบาลกลางมีหนึ่ง ๆ จำนวนไม่น้อย รัฐบาลจึงทำการควบคุม
ดูแลเอง โดยตั้งผู้สำเร็จราชการหัวเมืองบักซ์ไต้ฝั่งตะวันตกนี้ คือ ตำแหน่งเจ้าพระยา
สุรินทราชา ดังที่กล่าวข้างต้น

ใน พ.ศ. ๒๓๕๔ หลังจากเจ้าพระยาสุรินทราชาถึงแก่อนิจกรรมไปแล้ว
จึงโปรดฯ ให้นายฤทธิมหาค เลื่อนบุตรของเจ้าพระยาสุรินทราชาเป็นหลวงวิจิตรภักดิ์
ผู้ช่วยราชการเมืองกลางทำหน้าที่ดูแลทั่วเมืองกลาง เมืองตะกั่วทุ่ง เมืองตะกั่วป่า
และกรามุง* ซึ่งตั้งขึ้นจากพม่าได้ ให้หลวงวิจิตรภักดิ์คอยคักเคื่อนให้ราษฎรชุกก่อนแล้ว
และคอยกำชับกำชาเหล่าเสมียนหน้าบ่าวไพร่มิให้คบหากับโจรหรือเป็นโจรปล้นสดมภ์
ลักข่างมา โฉ กระบือ ทรัพย์สิน หรือทำการสูบฝิ่น เมื่อถึงปีให้หลวงวิจิตรภักดิ์พร้อม
ทั้งเจ้าเมืองกรมการ หลวงขุนหมื่น ชาวค่าน่วยของกองช่างกราบถวายบังคมถือน้ำ
พระพิพัฒน์สัตยาตามประเพณี ทั้งนี้กำหนดให้หลวงวิจิตรภักดิ์มีบังคับบัญชาพระวิจิตรภักดิ์
ผู้ว่าราชการเมืองกลาง ฉะนั้นแสดงว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
นี้หัวเมืองบักซ์ไต้ฝั่งตะวันตกคงขึ้นต่อราชธานีเช่นเดิม ตำแหน่งเจ้าพระยาสุรินทราชา
คงหมดลง เจ้าเมืองกลางและผู้ช่วยราชการเมืองกลางมีความสำคัญในการกำกับดูแล
รักษาผลประโยชน์ทางหัวเมืองบักซ์ไต้ฝั่งตะวันตกแทน ฉะนั้นเจ้าเมืองกลางคงจะเป็น
ใหญ่มีอำนาจปกครองหัวเมืองดังกล่าว ความสำคัญของหัวเมืองบักซ์ไต้ฝั่งตะวันตกจึงเป็น
ความสำคัญของเมืองกลางและบทบาทของเจ้าเมืองกลางและผู้ช่วยราชการเมืองกลาง
เป็นส่วนใหญ่ ส่วนเมืองตะกั่วทุ่งและเมืองตะกั่วป่ามีความสำคัญในค่านเป็นเมืองหน้าด่าน
ยามเกิดศึกสงครามและเป็นเมืองที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เท่านั้น

เมืองกลางนั้น เมื่อไทยตีคืนมาได้แล้วอยู่ในสภาพเสียหายยับเยินเกินกว่าจะ
ตั้งเป็นเมืองขึ้นมาดังเดิมได้ ผู้คนพลเมืองก็ล้มหายตายจากกระจัดกระจายไป จึงโปรดฯ

* ต่อมาในรัชกาลที่ ๓ ได้กลายเป็นชุมนุมชนใหญ่ขึ้นและปรากฏชื่อใหม่ว่า
เมืองพังงา (คูหน่า ๑๓๐),

ห้องสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔)

ให้หลวงยกกระบัตร เมืองตะกั่วทุ่งเป็นพระวิเชียรภักดีว่าราชการเมืองกลางโดยออกมา
ตั้งบ้านเรือนรวบรวมผู้คนทีกราฎงาก่อน ดังท้องตราถึงเมืองกลางตอนหนึ่งว่า

...เมืองกลางเป็นเมืองหน้าด่านฝ่ายตะวันตก จะไว้ใจ
แก่ราชการมิได้เอาหลวงยกกระบัตร เมืองตะกั่วทุ่งเป็น
พระวิเชียรภักดี ว่าราชการเมืองกลางออกมาสองสม
ชักชวนเกลี้ยกล่อมอาณาประชาราษฎร์ ตั้งบ้านเรือนทำไร่
ทำนาชุกอรอนแรตบูก ๗ ทีกราฎงาให้พร้อมมูลกลอน ถ้าได้
เสบียงอาหาร ปั้น กระสุน คินประสิ่ว ซึ่งจะรักษายานเมือง
พร้อมมูลขึ้นเมือใด จึงจะไปตั้ง ณ เกาะกลาง^๑

แสดงว่าทางราชธานีมีความคิดที่จะกลับไปฟื้นฟูเมืองกลางเดิม (ซึ่งอยู่ทาง
เหนือของเกาะกลาง) จึงโปรดฯ ให้พระวิเชียรภักดี พระยาถลางเป็นผู้รวบรวม
ผู้คนทีแตกกระเจายให้พร้อมทีกราฎงาก่อนใน พ.ศ. ๒๓๕๔ ถ้าพร้อมเมือใดจึงจะตั้ง
ถิ่นฐานฟื้นฟูเมืองกลางตั้งเดิม เหตุทีทางราชธานีต้องการฟื้นฟูเมืองกลางนั้น คง
เนื่องจากเมืองกลางเป็นแหล่งทีอุดมด้วยทรัพยากร ถ้าปล่อยทิ้งไว้ให้ร้างไทยจะเสีย
ผลประโยชน์คินที เกาะกลางเป็นคินดีเหมาะแก่การทำไร่ทำนาไว้เป็นเสบียงอาหาร ถ้า
ปรับปรุงฟื้นฟูเมืองกลางขึ้นมาตั้งเดิมจะทำให้ไทยมีเมืองหน้าด่านทีสำคัญทางฝั่งตะวันตก
ไว้ป้องกันพม่าทีจะยกมาตีหัวเมืองปักษ์ใต้โดยเฉพาะทางเรือ เพราะไทยยังไม่ไว้วาง
ใจลึกจากพม่าอยู่ นอกจากนี้ยังจะได้ประโยชน์ใช้เมืองกลางเป็นเมืองท่าค้าขายทีสำคัญ
ทางชายฝั่งตะวันตก ทำผลประโยชน์ให้กับรัฐบาลกลางตั้งเดิม ในระหว่างทียังไม่มีการ
จัดตั้งเมืองกลางทีเกาะกลางนี้ทีโปรดฯ ให้พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ปรับปรุงเมือง
ตรังขึ้นแทนทีความสำคัญของเมืองกลางตั้งทีได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓

ในเรื่องการจัดตั้งเมืองกลางนี้ สมเด็จพระราชวังบรมมหาเสนาบดีฯ ได้
ทรงรับสั่งให้เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราบุรีนักษัตรมีหนังสือสอบถามพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ว่า

จะเป็นผู้จัดตั้งเมืองกลางไคหรือไม่ ทั้งปรากฏในจดหมายเหตุนครกลางที่ ๒ เป็นหนังสือจากกรมหมื่นศักดิ์พลเสพย์ ถึง พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ลงวันอาทิตย์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๕ ปีวอก ความว่า :

...ให้บอกมาว่า ครั้น ณ วัน ๒ ๓ ๔ ค่ำใบระของเสด็จไปเฝ้าสนเกลากกรมพระราชวังบวรฯ กราบทูลว่า ซึ่งไปรคเกล้าฯ ให้มีหนังสือออกไปถึงเมืองนครศรีธรรมราชฯ จะรับตั้งเมืองกลางไคตามไค พระยานครบอกเข้ามาจะรับตั้งเมืองกลางทูลเกล้าฯ ถวาย จึงมีพระบัณฑูรศรีสวาทจะกราบทูลพระกรุณาให้แลกรั้งไป แลระของขลุพระบาทเสด็จไปเฝ้าเจ้าฟ้ากรมขุนทูลปริษวาทจะกราบทูลให้พระยานครตั้งเมืองกลางถวายความที่บอกเขาไป เจ้าฟ้ากรมขุนทรงพระคำวี่เห็น ว่า เมืองกลางยับเยินถึงจะจัดแจงตั้งไคแต่ใน ๓ หรือ ๔ ปี ก็ยังไม่เต็มภูมิเหมือนแต่ก่อน ถ้าพระโองการศรีสวาทจะ ตั้งเมืองกลางเป็นแน่แล้ว จึงจะให้เอาหนังสือที่ทานพระยา นครบอกเขามากราบทูลฯ ตั้งเมืองกลาง...

พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) มีหนังสือกราบทูลว่าจะรับตั้งเมืองกลางไค การตั้งเมืองกลางในที่นี้คงหมายถึง การตั้งเมืองกลางใหม่ที่เกาะกลาง เพราะหลังจากเจ้าฟ้ากรมขุนเสนาณรงค์ทรงรับว่าจะนำขึ้นกราบทูลพระกรุณาให้ แลแล้วก็เียบไปกรมหมื่นศักดิ์พลเสพย์จึงนำความไปปรึกษากับเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราณรงค์ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราณรงค์มีพระคำวี่ว่า ครั้นนี้เมืองกลางเสียหายยับเยินมาก ถึงจะจัดการทำนุบำรุงในเวลา ๓ - ๔ ปีก็ยังไม่สมบูรณ์เหมือนแต่ก่อน พร้อมทั้งทรงให้คำนันสัญญาว่าถ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงมีพระราชโองการจะตั้งเมืองกลางแน่แล้ว จะเอาหนังสือของพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) กราบทูลให้ไคเป็นผู้จัดตั้ง ฉะนั้นการจัดตั้งเมืองกลางที่เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราณรงค์ทรงสนับสนุนที่จะให้พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) จัดตั้ง

ห้องสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุนครกลางที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕)

และพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ยินดีที่จะจัดตั้งคงจะมีโครงการตั้งเมืองกลางโดยการ
รวบรวมผู้คนทีกราฎา เพราะทางราชธานีได้แต่งตั้งพระวิเชียรภักดีและหลวงวิจิตรภักดี
ทำหน้าที่นั้นเรียบร้อยแล้วใน พ.ศ. ๒๓๕๔ แต่ใน พ.ศ. ๒๓๕๕ ที่มีการกล่าวถึงการตั้ง
เมืองกลางอีกคงหมายถึง การตั้งหรือฟื้นฟูเมืองกลางที่เกาะกลางขึ้นมาใหม่นั้นเอง

พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) คงจะต้องการเป็นผู้จัดตั้งเมืองกลางขึ้นใหม่
มากจึงร่อนรณในการติดต่อกับเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราอนุรักษ์ คงจะเห็นได้จากหนังสือ
นายสังจางวางมหาดเล็กในสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราอนุรักษ์ เขียนถึงขุนนครศรีธรรม-
ราช ลงวันจันทร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๕ ปีวอก จ.ศ. ๑๑๗๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕) ว่า

ข้าได้เอา(หนังสือ)บอกและสำเนาจดหมายกราบทูล
ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จึงมีรับสั่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
สั่งว่า และซึ่งจะตั้งเมืองกลางนั้น ถ้ามีพระโองการจะให้ตั้ง
เป็นแน่อยู่แล้ว ละอองธุลีพระบาทจะกราบทูลให้เมืองนครได้
ทำ อยวาทิกเลย แต่ซึ่งมีพระบัญชาให้กรมหมื่นศักดิ์พิลเสพย มี
หนังสือออกมานั้นจะเอาเป็นแน่ยังไม่ใคร่ไปอย่างนั้น แล
การที่ในหาเหมือนคิดที่นอกไม่ และซึ่งส่วยวังนกันนั้นเขาจะ
เจรจาอย่างไรก็ตามเขาเถิก ถึงจะส่งเงินให้มากกว่าประมูล
ขึ้นอีก ความคิดอย่างนี้คิดเสียเปล่า เห็นหาได้ไม่...

แสดงว่าสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราอนุรักษ์คงจะให้ความสนับสนุนช่วยเหลือ
ฝ่ายเมืองนครศรีธรรมราช จึงได้พยายามจะช่วยเหลือให้พระยานครศรีธรรมราช
(น้อย) ได้เป็นผู้จัดตั้งเมืองกลางโดยจะช่วยกราบทูลให้ถ้ามีพระบรมราชโองการจะ
ตั้งแน่ ๆ แต่การจะได้เป็นผู้จัดตั้งเมืองกลางหรือไม่นั้นเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน เนื่องจาก
"การที่ในหาเหมือนคิดที่นอกไม่" จะเห็นว่าข้าราชการผู้ใหญ่ในราชธานีคงจะมีหลาย

^๑ หอสมุดควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕);

ฝ่ายและมีอิทธิพลในการสนับสนุนหัวเมืองใด ๆ ได้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราบุรีกษัตริย์ ซึ่งว่าราชการมณฑลพายัพในขณะนั้นให้ความสนับสนุนเมืองนครศรีธรรมราชเช่นนี้ คงเพราะกรมหมื่นศักดิ์พลเสพย์ทรงพยายามคิดก่อเข้าเฝ้าทูลขอให้ฝ่ายเมืองนครศรีธรรมราชเป็นผู้จัดตั้งเมืองกลาง และพระองค์เองก็มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเมืองนครศรีธรรมราชโดยตรงได้ธิดาของเจ้าหญิงนิม (ธิดาของเจ้านคร (หนู) ในพระเจ้าตากสิน) เป็นพระชายา จึงอาจจะมิใช่เจอน้อยช่วยเหลือพระยานนครศรีธรรมราช (น้อย) บ้าง ส่วนกรมหมื่นศักดิ์พลเสพย์ซึ่งว่าราชการกลาโหมทำหน้าที่ควบคุมดูแลหัวเมืองปักษ์ใต้ได้พยายามให้ความสนับสนุนและส่งเสริมหัวเมืองนครศรีธรรมราชมากกว่าหัวเมืองปักษ์ใต้อื่นตลอดมาอยู่เสมอ ซึ่งจะได้ชี้แจงขึ้นในตอนอื่นของบทนี้ ทั้งนี้สาเหตุหนึ่งคงเป็นเพราะทรงมีความสนิทสนมกับเมืองนครศรีธรรมราชมากเป็นพิเศษ คือ ทรงเป็นโอรสของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและเจ้าจอมมารดา (นุ้ยใหญ่) ธิดาเจ้านครพัลลภ นอกจากนี้ยังทรงได้เจ้าจอมมารดาน้อยน้องสาวของท่านผู้หญิงอินภรรยาของพระยานนครศรีธรรมราช (น้อย) เป็นพระชายา กรมหมื่นศักดิ์พลเสพย์จึงมีส่วนอย่างมากในการส่งเสริมให้พระยานนครศรีธรรมราช (น้อย) มีบทบาทและอำนาจมากในหัวเมืองปักษ์ใต้ดังจะได้อธิบายต่อไป

^๑ หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕)

เลขที่ ๓

^๒ ข้าราชการ อายูวิชนะ, ราชสกุลจักรีวงศ์และราชสกุลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ฉบับสมบูรณ์ (ภาคจบ) หน้า ๓๕๒.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑ - ๕๒.

นอกจากพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) จะต้องการเป็นผู้จัดตั้งเมืองกลางแล้ว
 ยังคงต้องการเป็นผู้จัดเก็บส่วยรังนกหรืออากรรังนกส่งให้กับราชธานีซึ่งในสมัยนั้น
 โปรดฯ ให้ประมูลกัน สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราบุรีจรงค์จึงได้มีพระดำรัสว่า ถึงพระยา
 นครศรีธรรมราช(น้อย) จะเสนอส่งเงินให้มากกว่าราคาที่ประมูลกันได้ก็ไม่มีประโยชน์
 แสดงว่าคงจะมีการเล่นพรรคเล่นพวกกันในราชธานี

ดังที่กล่าวข้างต้นนั้น จะเห็นว่าเจ้าเมืองต่าง ๆ ในหัวเมืองบักซ์ได้คงจะ
 แข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองกันมาก ทั้งขึ้นอยู่
 กับแรงสนับสนุนจากทางราชธานีซึ่งคงแบ่งเป็นหลายฝ่ายสนับสนุนเมืองใด แคะ ไท่น และ
 อยากร้อย

ถ้าพิจารณาถึงการที่พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ต้องการที่จะเป็นผู้จัดตั้ง
 เมืองกลางนั้น สันนิษฐานว่าถึงเมืองกลางจะแตกเสียหายยับเยิน แต่ความอุดมสมบูรณ์
 ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ เช่นแร่ดีบุก ป่าไม้ คินดี มีน้ำบริบูรณ์ และมีแหล่งจอดเรือ
 มากมายก็คงจะมีอยู่ ซึ่งสามารถจะส่งเสริมทำให้ดีขึ้นมาได้ โดยเฉพาะดีบุกนั้นมี
 ปริมาณมากมายสามารถที่จะสร้างความมั่งคั่งให้กับผู้ครอบครองหรือผู้ที่จัดตั้งเมืองกลาง
 แม้จะส่งให้กับราชธานีตามกำหนดแล้วก็ตาม พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) คงจะ
 ตระหนักถึงเรื่องนี้ จึงอยากจะจัดตั้งเพื่อจะได้มีกำลังทางเศรษฐกิจอันจะช่วยให้เมือง
 นครศรีธรรมราชและเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมีความสำคัญขึ้นมาและมีอำนาจมากกว่า
 หัวเมืองอื่น ๆ ในบักซ์ได้

พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) คงหวังว่าจะได้เป็นผู้จัดตั้งเมืองกลางบ้าง
 เป็นแน่ เพราะสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราบุรีจรงค์และกรมหมื่นศักดิ์พลเสพย์ทรงให้การ
 สนับสนุนอยู่ และในครั้งที่ยังดำรงตำแหน่งพระบริรักษ์ภูเบศร์(น้อย) ผู้ช่วยราชการเมือง
 นครศรีธรรมราชได้ทำความดีความชอบให้ปรากฏด้วยการช่วยตีเมืองกลางกลับคืนจาก
 พม่าใน พ.ศ. ๒๓๕๔ จึงอาจจะไม่ยากนักในการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
 ภาลัยจะทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) เป็นผู้จัดตั้งเมืองกลาง
 ถ้าจะทรงมีพระราชมารัสให้จัดตั้งเมืองกลางขึ้นอย่างแน่นอน

อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยยังทรงโปรดฯ ให้มีการฟื้นฟูตั้งเมืองกลางที่เกาะกลาง แต่คงพระราชดำริเดิมที่จะให้พระวิเชียรภักดี เป็นพระยากลางจัดการรวบรวมผู้คนที่แตกกระจัดกระจายที่กรากงาก่อนเช่นเดิม และพระยาวิเชียรภักดีคงจะขึ้นตรงต่อทางราชธานีโดยตรง และมีอำนาจเดิมในการปกครองเมืองกรากงา คงจะเห็นได้จากทางกรุงเทพฯ มอบหมายให้พระวิเชียรภักดีคัดเลือกผู้ให้พระวิเชียรภักดีเห็นว่าเหมาะสม มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีความสัจย์ซื่อ มั่นคงแต่งตั้งเป็นหลวงขุนหมื่นกรมการเมืองกลางขึ้นที่กรากงาดังเดิม และบอกเข้าไปยังราชธานีเพื่อมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งต่อไป

ในการรวบรวมผู้คนที่กรากงานั้น ทางราชธานีมิได้มอบให้พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) มีอำนาจหรือผลประโยชน์จากเมืองกลาง กรากงา ตะกั่วป่า และเมืองตะกั่วทุ่ง แต่ทางราชธานีได้ช่วยเหลือแก่พระวิเชียรภักดีโดยตรง ด้วยการส่งปืนท้าว ๑๐ กระบอก พื้พ่ห่ล่อกกระสุนไว้ที่กรากงาเพื่อเป็นอาวุธไว้ป้องกันเมือง ทรงพระราชทานข้าวเปลือก ๒๐ เกวียน ข้าวสาร ๑๐ เกวียน เกลือ ๒ เกวียนออกไปแจกจ่ายไพร่พลเมืองกรากงา ทั้งนี้เพราะเป็นระยะแรกของการตั้งตัวรวบรวมผู้คนทั้งชาวเมืองกลางที่หนีกระจัดกระจายไป ไม่ได้ทำไร่นา เสี่ยงอาหารจึงไม่พอ พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ได้รับมอบหมายให้มีส่วนช่วยในการรวบรวมผู้คนที่กรากงาค้วย คือ ได้รับมอบหมายจากทางราชธานีให้ส่งหนังสือออกไปกำชับกำชาให้เจ้าพระยาไทรบุรี ซึ่งขณะนั้นขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชอยู่ให้ช่วยขายข้าวให้กับพระยาวิเชียรภักดี เมื่อพระยาวิเชียรภักดีส่งคนลงไปซื้อข้าวที่เมืองไทรบุรี

^{๑๖} หองสมุควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๕ (พ.ศ. ๒๓๕๖)

เลขที่ ๗.

^{๒๖} หองสมุควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๕ (พ.ศ. ๒๓๕๖)

เลขที่ ๗.

นอกจากนี้ทางราชธานีได้มีท้องตราให้หัวเมืองอื่น ๆ ทางบักษีไค้ช่วยเหลือ
พระวิเชียรภักดีด้วย เช่นเดียวกัน คือ

- ให้พระตะกั่วทุ่งส่งคน ๓๐ คน ช้างบรรทุก ๔ ช้างให้กับพระวิเชียรภักดี
- มีท้องตราให้เจ้าเมืองกรมการทุกหัวเมืองจับต้อนไพร่พลเมืองกลางที่แตกหนี
ระส่ำระสายเมื่อครั้งเมืองกลางแตกใน พ.ศ. ๒๓๕๒ ซึ่งไม่อยู่ที่เมืองนคร
เมืองพัทลุง เมืองสงขลา เมืองไชยา และเมืองชุมพร ให้กลับไปตั้งที่
กราฎงา
- ให้เจ้าพระยาไทรแแต่เรือออกลาดตระเวนทางฝั่งตะวันตก ป้องกันมิให้พวก
โจรสลัดเล็กลอกออกมาปล้นจับเอาผู้คนไป

ส่วนใหญ่แล้วจะได้รับความช่วยเหลือจากหัวเมืองบักษีไค้อื่น ๆ ก็ แต่ในการ
แต่งตั้งหลวงขุนหมื่นกรมการนั้น พระวิเชียรภักดีคงจะเลือกหลวงไชยสงครามข้าราชการ
เมืองนครศรีธรรมราชคนหนึ่งให้ได้รับพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้เป็นหลวงบำรุงที่
กราฎงากด้วย แต่หลวงไชยสงครามไม่ยอมเข้ามารับตราพระบรมราชโองการและไม่
ยอมย้ายครอบครัวไปอยู่ที่กราฎงา ทางราชธานีจึงโปรดฯ ให้พระยานครศรีธรรมราช
(น้อย) แต่งกรมการออกไปจับกุมหลวงไชยสงครามส่งเข้ากรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๓๕๒
นับว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจพอสมควรที่มีผู้กล้าขัดพระบรมราชโองการแต่งตั้งเช่นนี้ ทำให้
น่าคิดได้ว่า การที่กรมการผู้ใหญ่เมืองนครไม่ยอมไปรับตราพระบรมราชโองการและขัด
พระราชประสงค์นั้นอาจจะได้รับความสนับสนุนจากพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) เพราะ
พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) อาจจะเกิดความน้อยใจและไม่พอใจที่ทางราชธานีได้
มอบอำนาจในการจัดตั้งเมืองกลางที่เกาะกลางหรือในการจัดรวบรวมผู้คนชาวเมืองกลาง
ที่กราฎงาเลย แต่กลับมอบอำนาจหน้าที่ให้กับพระวิเชียรภักดี พระยากลางและหลวง

๑ เรื่องเดียวกัน.

๒ เรื่องเดียวกัน.

วิชิทภักดิ์ ผู้ช่วยราชการเมืองกลางให้เป็นผู้จัดการรวบรวมชาวเมืองกลางใหม่ที่
 ปรากฏาตั้งกล่าว พร้อมทั้งให้ว่าราชการหัวเมืองฝั่งตะวันตกอันมีเมืองกลาง เมือง
 ปรากฏา เมืองตะกั่วป่า และเมืองตะกั่วทุ่งซึ่งมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมหาศาสตร์
 พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) จึงอาจจะมิปฏิบัติต่อบริการได้โดยสมบูรณ์ให้หลวงไชย
 สงครามชาวเมืองนครออกไปช่วยราชการพระวิเชียรภักดิ์ที่ปรากฏา แต่เมื่อมีรับสั่ง
 ให้จับหลวงไชยสงครามเข้ากรุงเทพฯ พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ต้องปฏิบัติ
 เพราะจะขัดพระราชมโองการไม่ได้

พระวิเชียรภักดิ์นั้นปรากฏว่ามีความดีความชอบในการรวบรวมผู้คนชาวเมือง
 กลางที่ปรากฏาให้เป็นปึกแผ่นจนเป็นเมืองได้ จึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ
 เลื่อนเป็นพระยามรงค์ เรื่องฤทธิ์ประสิทธิสงคราม เมื่อถึงฤดูท้าวหนาทูทางราชธานีได้กำชับ
 ท้าวหนาทูให้พระยามรงค์ เรื่องฤทธิ์ประสิทธิสงครามจัดชายฉกรรจ์ให้เข้าไปท้าวหนาทูปากเกาะ
 เมืองกลาง เพราะดินดีเหมาะสำหรับการทำนา ส่วนที่ปรากฏานี้ให้ขุดแร่คิงบุก พระยา
 กลางจะต้องจัดแบ่งคิงบุกออกเป็นของหลวงตามที่เคยกำหนดไว้ แต่จะเป็นเท่าไรไม่
 ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ส่วนเมืองตะกั่วทุ่งทางราชธานีโปรดฯ ให้พระยาสุนทรสมบัติ
 ออกไปตั้งโรงกรองคิงบุกและคอยเก็บอากรคิงบุกเป็นของหลวง เมืองตะกั่วป่าก็มีการขุด
 แร่คิงบุกเป็นของหลวงเช่นกัน ฉะนั้นหัวเมืองตะวันตกที่สำคัญทั้ง ๔ นี้อยู่ในความควบคุมดูแลของทางราชธานีโดยตรง ถึงพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) มีความปรารถนาจะ
 ได้เป็นผู้จัดการผลประโยชน์ทางหัวเมืองตะวันตกด้วยวิธีขอเป็นผู้จัดตั้งเมืองกลางโดยอาศัย
 ความสนับสนุนของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราธิราชเจ้าและกรมหมื่นศักดิ์พลเสพย์ก็ตาม แต่
 พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ก็คงจะมีใ้มีอำนาจครอบคลุมทางหัวเมืองปักษ์ใต้ฝั่งตะวันตก
 ของไทยในระยะตอนต้นของรัชกาลที่ ๒ นี้

ต่อมาในปลายรัชกาลที่ ๒ มีข่าวพม่าจะยกมาตีไทยใน พ.ศ. ๒๓๖๑ และ
 ทางราชธานีไม่ไว้วางใจหัวเมืองไทรบุรี จึงโปรดฯ ให้พระยานครศรีธรรมราช(น้อย)

เตรียมกองทัพไว้ที่เมืองศรีอยุ่อย่างเข้มแข็ง ระยะเวลาพระยานครศรีธรรมราช(น้อย)คงจะ
เริ่มมีบทบาทต่อหัวเมืองมณฑลใต้ฝั่งตะวันตกของไทยทางด้านการป้องกันรักษาความปลอดภัย
เพราะหัวเมืองแถบนี้ เป็นเมืองหน้าด่านทางตะวันตกและมีคุณค่าทางเศรษฐกิจ แต่ไม่
ปรากฏหลักฐานว่าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ได้มีอำนาจปกครองหัวเมืองแถบนี้

การรวบรวมผู้คนทำกรากูของพระวิเชียรภักดี พระยาถลาง นั้นต่อมาคงจะ
ย้ายกลับไปตั้งที่เมืองถลางดั้งเดิม แต่ไม่ทราบเป็นปีใด และที่กรากูซึ่งมีแร่ดีบุกมาก
ก็คงเป็นชุมชนดั้งเดิมและขยายใหญ่ขึ้นจนเป็นเมืองใหม่ มีชื่อว่า เมืองพังงา ส่วนเมือง
ถลางที่ได้รับการตั้งขึ้นใหม่นี้ไม่ค่อยมีความสำคัญดังแต่ก่อน เนื่องจากดินแดนทางตอน
ล่างของเกาะถลางเริ่มเจริญ มีแร่ดีบุกมากมาย และเกิดเป็นเมืองใหม่ขึ้น เรียกว่า
เมืองภูเก็ต หรือ เมืองภูเก็ตนั่นเอง การตั้งเมืองเก่าขึ้นใหม่และการเกิดเมืองใหม่นี้
ไม่ทราบปีใดแน่ชัด แต่ปรากฏว่าใน พ.ศ. ๒๓๘๒ อันเป็นปลายรัชกาลของพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่ามีพระยาถลาง พระยาภูเก็ต และพระยาพังงา
ทั้ง ๓ พระยาแล้ว โดยโปรดเกล้าฯให้พระยาบริรักษ์ภูเก็ต(แสง) ไปดูแลรักษาเมือง
พังงาใน พ.ศ. ๒๓๘๒ และใน พ.ศ. ๒๓๘๓ โปรดเกล้าฯแต่งตั้งให้ครองเมืองพังงา
โดยยกเมืองพังงาเป็นเมืองโทขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ส่วนเมืองถลางและเมืองภูเก็ตนั้นมี
เจ้าเมืองคือพระยาถลางและพระยาภูเก็ตอยู่แล้วไม่ทราบชื่อเดิมว่าไร แต่คงมีขุนบุตรหลาน
ของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ส่วนพระยาบริรักษ์ภูธร(แสง) พระยาพังงานั้นเป็น
บุตรของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) และเคยปกครองเมืองไทรบุรีมาก่อน
ต่อมา ใน พ.ศ. ๒๓๘๒ โปรดเกล้าฯ ให้แยกปกครองเมืองไทรบุรีเอง จึง

^๑ ห่องสมุทวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)
เลขที่ ๒๑.

^๒ ห่องสมุทวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)
เลขที่ ๒๓.

^๓ กจช. เอกสาร ร.๔ หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. ๑๒๒๒ -
๑๒๒๓ เล่ม ๒๒. สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนา ถึง กรมการเมืองพังงา ๕ ตุลาคม
๒๕๐๔ , หน้า ๑๐๗ - ๑๑๑.

^๔ กระจายละเอียดในบทที่ ๕.

โปรดฯ ให้พระยาบริรักษ์ภูธรมาครองเมืองพังงา ซึ่งก็เป็นระยะเวลาที่เจ้าพระยา
นครศรีธรรมราช(น้อย) ป่วยและถึงแก่อสัญกรรมพอดี เมืองพังงาในสมัยพระยาบริรักษ์-
ภูธร (แสง) นี้มีเมืองกลาง และเมืองภูเก็ตเป็นเมืองขึ้น^๑

ส่วนผลประโยชน์ในหัวเมืองปักษ์ใต้ฝั่งตะวันตกของไทย อากรคึกและภาชี
คึกนั้นก็สำคัญหารายได้ให้กับผู้จัดทำและราชธานีมาก ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเจ้าพระยา
นครศรีธรรมราช(น้อย) มีโอกาสจัดทำ พระยากลางเป็นผู้จัดทำตลอดโดยเหลือกำไรปี
หนึ่ง ๆ จำนวนมาก คือประมาณ ๗๐๐๐ - ๘๐๐๐ เหรียญ ในสมัยที่เจ้าพระยานครศรี-
ธรรมราช(น้อย) ถึงแก่อสัญกรรมลงแล้วพระยาบริรักษ์ภูธร (แสง) ได้ขอทางราชธานี
จัดทำอากรคึกถวายให้เท่ากับที่พระยากลางเคยทำ เนื่องจากพระยากลางเป็นคนที่
เหล้าไม่เอาราชการนักจึงโปรดฯ ให้พระยาบริรักษ์ภูธร (แสง) เป็นผู้จัดทำ

เมืองตะกั่วป่านั้นปรากฏในรัชกาลที่ ๓ ไม่ทราบปีใดแน่ โปรดให้พระเสนา
นุชิต(นุช) บุตรของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) และเคยเป็นปลัดเมืองไทรบุรี
พร้อมกับพระยาไทรบุรี(แสง) เป็นผู้ว่าราชการเมืองตะกั่วป่า ในปี พ.ศ. ๒๔๐๔
หลังจากพระยาบริรักษ์ภูธร (แสง) พระยาพังงาถึงแก่กรรมแล้ว ทางกรุงเทพฯ โปรดฯ
ให้พระเสนานุชิต(นุช) มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองพังงา แต่พระเสนานุชิต(นุช) ขออยู่
ที่เมืองตะกั่วป่าตามเดิม จึงโปรดฯ ยกเมืองตะกั่วป่าขึ้นเป็นเมืองโทแทน ให้เมือง
พังงาเป็นเมืองตรี^๒ ส่วนหัวเมืองปักษ์ใต้ฝั่งตะวันตกของไทยอีกเมืองหนึ่ง คือ เมือง
ตะกั่วทุ่งเริ่มลดความสำคัญลง คงจะขึ้นกับเมืองตะกั่วป่าก็ได้จึงไม่ปรากฏหลักฐานกล่าว
ถึงในระยะรัชกาลที่ ๓ นี้

ดังที่กล่าวข้างต้น จะเห็นว่าหัวเมืองปักษ์ใต้ฝั่งตะวันตกของไทยแต่เดิมมี
เมืองสำคัญ ๓ เมืองคือ เมืองกลาง เมืองตะกั่วทุ่ง และเมืองตะกั่วป่า ต่อมาได้
เกิดเมืองใหม่ และมีความสำคัญเด่นชัดขึ้นใหม่อีก ๒ เมือง คือ เมืองภูเก็ต และเมือง

^๑ หองสมุควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๔๒)
เลขที่ ๑๑๒.

^๒ สุนทร หิรัญวงษ์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๓.

ทั้งนี้ เนื่องจากความสำคัญทางค่านิยมคุณค่าทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยส่งเสริม
 เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) เคยพยายามจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดตั้ง
 เมืองกลางซึ่งเป็นเมืองใหญ่เคยควบคุมหัวเมืองแถบนี้ทั้งหมด แต่ไม่สำเร็จ เนื่องจาก
 จากทางกรุงเทพฯ คงจะเห็นประโยชน์และความสำคัญของหัวเมืองเหล่านี้ จึงให้
 เป็นอิสระขึ้นกับทางกรุงเทพฯตลอดมา ถึงในรัชกาลที่ ๓ จะโปรดฯ ให้บุตรของ
 เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ปกครองเมืองแถบนี้บางเมือง แต่ก็ไม่ก่อให้เกิด
 ผลทางค่านิยมและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเมืองนครศรีธรรมราชเพิ่มขึ้น
 เนื่องจากเป็นช่วงที่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ถึงแก่อสัญกรรมไปแล้ว จึง
 ไม่มีอิทธิพลใดที่จะครอบคลุม และโปรดฯ ให้เมืองเหล่านี้เป็นเมืองพระราชทรัพย์
 อากร คิบุก ภาณีจังกอบ พรณผ้า เศษคิบุก ล้วนเป็นของหลวง และเจ้าเมือง
 เหล่านี้ขึ้นต่อราชธานี

๔.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองสงขลาในสมัย เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย)

เมืองนครศรีธรรมราชและเมืองสงขลาตั้งอยู่ทางชายฝั่งตะวันออกและมี
 เขตแดนติดต่อกันโดยเมืองนครศรีธรรมราชอยู่ทางตอนเหนือเมืองสงขลาและเคยปกครอง
 เมืองสงขลามาก่อน แต่เนื่องจากเมืองสงขลามีทำเลเหมาะแก่การเป็นเมืองท่าสินค้า
 จากเมืองนครศรีธรรมราชมักจะต้องออกทางเมืองสงขลาเสมอ สกุดเจ้าเมืองสงขลา
 เป็นพ่อค้าที่สามารถและส่งผลประโยชน์ให้กับทางราชธานีจนเป็นที่โปรดปรานและเมือง
 สงขลาได้เป็นหัวเมืองใหญ่ขึ้น เมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเคยมีอำนาจมาก่อนจึงมักจะไม่พอ-
 ใจ เมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองสงขลาจึงแข่งขันกันเสมอเพื่อรักษาอำนาจและผล
 ประโยชน์ทางภาษีได้ ฉะนั้นก่อนที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนครศรีธรรมราชกับเมือง
 สงขลาในตอนี้ ควรที่จะทราบความสัมพันธ์ระหว่างเมืองทั้งสองก่อนสมัยเจ้าพระยานคร
 ศรีธรรมราช(น้อย) เสียก่อน

หลังจากกรุงศรีอยุธยาแตกใน พ.ศ. ๒๓๑๐ เจ้านคร(หนู) ตั้งตัวเป็น
 อิสระและตั้งญาคินหนึ่งคือ หลวงวิเถียนเป็นเจ้าเมืองสงขลาขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราช

ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองสงขลาแต่เดิมจึงด้อยที่ด้อยอาศัยกัน ดังเช่น ใน พ.ศ. ๒๓๑๓ หลวงวิถียนยกทัพไปช่วยเมืองนครต่อต้านทัพจากกรุงธนบุรี และเมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จยกทัพหลวงลงไปตีเมืองนครศรีธรรมราช เจ้านคร(หนู) สู้ไม่ได้จึงหนีไปเมืองสงขลา หลวงวิถียนช่วยพาเจ้านคร(หนู) หนีไปอยู่เมืองปัตตานี แต่ในที่สุดก็ถูกจับทั้งสองคนและถูกนำตัวเข้ามาไว้ในกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดฯ ตั้งเจ้านราสุริวงศไปครองเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนทางเมืองสงขลาโปรดฯ ตั้งนายโยมเป็นเจ้าเมืองสงขลาและให้ขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชตามเดิม แต่ต่อมาโปรดฯ ให้ปลดนายโยมออกและตั้งหลวงกนิทวิสมบัติ(เหยียง) เป็นพระสงขลาแทน เพราะมีความดีความชอบคุมเงินส่วยรังนกและของถวายเข้าไปทูลเกล้าฯ มีไค้ชาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผลประโยชน์ที่ทางราชธานีได้รับนั้นมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจพิจารณาความดีความชอบอย่างมากว่าจะตั้งใครขึ้นเป็นเจ้าเมืองสงขลา

ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองสงขลาควรจะเริ่มแตกแยกกันเมื่อเจ้านราสุริวงศถึงแก่พิราลัยใน พ.ศ. ๒๓๑๕ โปรดฯ ตั้งเจ้านคร(หนู) ออกมาปกครองเมืองนครศรีธรรมราชตั้งเดิมในฐานะประเทศราชและมีอิทธิพลเหนือเมืองสงขลา เพราะยังคงให้เมืองสงขลาขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชอยู่ พระยาสงขลา(เหยียง) อาจจะไม่พอใจอยู่บ้างที่เจ้านคร(หนู) กลับมาครองโดยมีอำนาจเหนือคนโดยที่เจ้านคร(หนู) มีเชื้อพระวงศ์หรือเป็นข้าราชการผู้ใหญ่จากกรุงธนบุรี เช่นเดียวกับเจ้านราสุริวงศ แต่ไม่กล้าขัดขึ้นด้วยเป็นพระราชประสงค์ของพระเจ้ากรุงธนบุรี ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๒๐ เจ้าพระยามนตรีศรีธรรมราช(หนู) มีหนังสือให้กรมการออกไปจับเอาผู้หญิงช่างทอหูกและบุตรสาวกรมการเมืองสงขลามาเป็นนางฝ่ายในของพระเจ้านครศรีธรรมราช(หนู) เอง สร้างความไม่พอใจให้กับพระยาสงขลา(เหยียง) มากจึงร้องเรียนมายังกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดฯ ให้แยกเมืองสงขลาจากเมืองขึ้นของเมืองนคร

ศรีธรรมราชมาเป็นเมืองศรีขึ้นตรงต่อกรุงธนบุรี^๑ นับแต่นั้นเมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองสงขลาจึงเป็นอริกัน

ครั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ใน พ.ศ. ๒๓๒๓ โปรดฯ ให้ปลดพระยาสงขลา(เหยียง)ออก เนื่องจากมีความผิดหลายประการ ถึงปรากฏให้ตั้งครวให้ปลดพระยาสงขลาออกว่า ทางกรุงเพทพาทเกล้าให้พระยาสงขลาต่อเรือลำเลียง ๓ ลำ แต่ก็ไม่ทันตามกำหนด ไม่นำเงินหลวงส่งเข้ากรุงเพทพาทตามกำหนด พระยาสงขลา (เหยียง) ไม่สามารถให้ความคุ้มครองแก่พ่อค้าวานิชที่มาค้าขายให้ปลอดภัยจากพวกโจรสลัดได้ และไม่สามารถปกครองปราสาทเมืองขึ้นให้สงบเรียบร้อยได้ จึงโปรดฯ ให้เรียกตัวพระยาสงขลา(เหยียง) เข้าไปชำระใหม่ที่กรุงเทพฯ^๒ แล้วโปรดฯ ให้หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ(บุญดูย) บุตรคนโตของพระยาสงขลา(เหยียง) เป็นเจ้าเมืองสงขลาสืบต่อมาและโปรดให้เมืองสงขลากลับมาขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชดั้งเดิม ทั้งนี้ในพงศาวดารเมืองสงขลา กล่าวว่าเพราะกรมพระราชวังบวรสุรสิงหนาท เห็นว่าเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัตน์) สนับสนุนกับพระยาสงขลา(บุญดูย)^๓ แต่เหตุผลที่สำคัญน่าจะเป็นเพราะ เมืองสงขลา มีเขตแดนติด

^๑ หอสมุดควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๒๓)
เลขที่ ๑.

^๒ หอสมุดควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๒๓)
เลขที่ ๒.

^๓ องค์การค้าคุรุสภา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๖), หน้า ๓๘.

ต่อกับหัวเมืองมลายู คือ ปัตตานี ซึ่งมีเรื่องวุ่นวายอยู่เสมอ พระยาสงขลา(บุญสุข) เองก็ยังไม่ค่อยพอใจราชการจึงไม่เป็นที่ไว้วางใจของทางราชธานีซึ่งอยู่ไกลเกินกว่าจะดูแล รมัคระวังเอง จึงยกเมืองสงขลาให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) กำกับเพราะ เป็นเจ้าเมืองเอกเมืองเดียวทางภาคใต้ และเป็นที่ไว้วางใจของทางราชธานีเนื่อง ด้วยความสัมพันธ์ทางด้านการสมรสโดยธิดาของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) คือ เจ้าจอมมารคาน้อยใหญ่และเจ้าจอมมารคาน้อยเล็กเป็นพระชายาในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและในสมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทตามลำดับ¹⁰

ในสมัยของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) และพระยาสงขลา(บุญสุข) นี้ เมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองสงขลามีความขัดแย้งและเป็นอริกันมากมายเพราะ ต่างฝ่ายต่างก็พยายามแข่งขันกันมีอำนาจในหัวเมืองปักษ์ใต้ ในระยะแรกเจ้าพระยา นครศรีธรรมราช(พัฒน์) มีอำนาจมากที่สุดในบรรดาหัวเมืองปักษ์ใต้ เพราะได้ดูแล เมืองสงขลา เมืองตรัง และหัวเมืองประเทศราชมลายู ได้แก่ เมืองปัตตานี เมือง ไทรบุรี เมืองกลันตัน และเมืองตรังกาฐ แต่ต่อมาคงสืบเนื่องจากเจ้าพระยานครศรี- ธรรมราช(พัฒน์) แสดงความอ่อนแอให้ปรากฏด้วยการหนีพม่าที่ยกมาตีหัวเมืองปักษ์ใต้ถึง เมืองนครศรีธรรมราชได้ใน พ.ศ. ๒๓๒๘ จนถูกทางราชธานีภาคทัณฑ์ไว้¹¹ และเจ้า พระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) คงจะไม่มีความสามารถในการบริหารราชการจึงมีความ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁰ หองสมุทวชิรญาณ, จดหมายเหตุสมัยกรุงธนบุรี จ.ศ. ๑๑๓๘ (พ.ศ. ๒๓๑๘)

เลขที่ ๖.

¹¹ ชำรงศักดิ์ อายวิธนะ ราชสกุลจักรีวงศ์และราชสกุลสมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราชฉบับสมบูรณ์ (ภาคจบ), หน้า ๕๑ - ๕๒ และหน้า ๒๒ - ๒๓.

¹² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราช พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๗๘), หน้า ๑๘๑ - ๒๒๑.

ขัดแย้งและเกิดความยุ่งยากในเขตที่ปกครองเสมอ เช่น ในรัชกาลที่ ๑ นี้ เจ้าพระยา
นครศรีธรรมราช (พัฒน์) มีเรื่องทะเลาะวิวาทกับพระยาสิงห์เจ้าเมืองครั้งที่ขึ้นกับเมือง
นครศรีธรรมราช จนทางกรุงเทพฯ โปรคา แยกเมืองตรงไปขึ้นกับกรุงเทพฯ เป็นต้น

ใน พ.ศ. ๒๓๓๔ เกิดขบถแตกปัตตานี พระยาสงขลา (บุญสุข) มีความคิด
ความชอบสามารถยกทัพลงไปตีเมืองปัตตานีคืนมาได้จึงไปกราบเรียนพระยาสงขลา
(บุญสุข) ให้เป็นเจ้าพระยาอินทคีรี ศรีสมุทรสงคราม รามภักดี อภัยพิริยปรากรมพาดู
ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาและแยกเมืองสงขลาออกจากเมืองนครศรีธรรมราชมาขึ้น
กับกรุงเทพฯ ในฐานะเมืองเอก นอกจากนี้ยังไปกราบให้เมืองสงขลาควบคุมดูแล
หัวเมืองมลายูคือเมืองไทรบุรี ปัตตานี ตรังกานู และกลันตัน^๒ ฉะนั้นเมืองสงขลาใน
สมัยนี้คงจะมีอำนาจได้ปกครองหัวเมืองประเทศราชมลายูของไทยทั้งหมดแทนที่เมืองนคร
ศรีธรรมราช

ก่อนหน้าที่ทางราชธานีจะแยกเมืองสงขลาออกจากเมืองนครนั้น เจ้าพระยา
นครศรีธรรมราช (พัฒน์) กับเจ้าพระยาสงขลา มีเรื่องขัดเคืองกัน คือหลังจากปราบขบถแตก
เมืองปัตตานีเรียบร้อยแล้ว ทหารเมืองนครศรีธรรมราชได้พักอยู่ที่เมืองสงขลาประมาณ ๔-๕
วัน ทหารหลวงยกมาถึงทางเรือโดยไม่ทันได้สู้รบกับพวกขบถ พวกญวนกองทัพกรุงเทพฯ*

^๑ หงส์สมควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔)

เลขที่ ๓.

^๒ องค์การคาคูสุภา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓ หน้า ๕๒ - ๓.

* พวกญวนกองทัพกรุงเทพฯ นี้ คงจะเป็นคนญวนที่ร่วมอยู่ในกองทัพกรุงเทพฯ
นำโดยของเชียงสือแม่ทัพหน้า ซึ่งอาสาไปทำศึกทางบักซ์ไค์ในต้นรัชกาลสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลก (จาก พงศาวดารญวน (ฉบับนายทอง แผล) (พระนคร : โรง
พยาบาลมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕), หน้า ๔๔๖ - ๔๔๘)

ขึ้นมาเที่ยวเล่น เกิดไปวิวาททุบตีกับพวกกองทัพเมืองนคร พระสุนทรนุรักษ์ผู้ช่วย
 ราชการเมืองสงขลาจะห้ามปรามก็ไม่ทัน เจ้าพระยามนตรีศรีธรมราชา(พัฒน์) ชัก
 เคืองเจ้าพระยาสงขลาและพระสุนทรนุรักษ์ว่าไม่ช่วยห้ามปราม ปล่อยให้พวกญวน
 ชมเหงกองทัพเมืองนครและกล่าวว่า "...พระยาสงขลา พระสุนทรนุรักษ์ จะเอา
 เป็นพวกพ้องไม่ได้..."^๑ หลังจากนั้นอีกประมาณ ๖ - ๗ เดือน เจ้าพระยามนตรีศรี
 ธรมราชา(พัฒน์) กับพระยาสงขลา(บุญอยู่) เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาโลก เจ้าพระยามนตรีศรีธรมราชา(พัฒน์) กราบทูลกล่าวโทษเมืองสงขลาเรื่องนี้
 และเรื่องที่เมืองสงขลาอ้างสิทธิ์ดินแดนตำบลพะตงและตำบลบ้านการว่าจะทำการข่มเหง
 เอาจากเมืองไทรบุรี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตัดสินว่ากองทัพทั้งสองเมืองนคร
 และญวนในกองทัพกรุงนั้นมิได้อยู่ใต้อำนาจบังคับบัญชาของเมืองสงขลา จึงมิได้ทรง
 ปรับโทษทางเมืองสงขลา ส่วนที่ตำบลบ้านการนั้นโปรดฯ ให้เป็นเขตแดนเมือง
 สงขลา เพราะเมืองสงขลามีความดีความชอบในการตีเมืองปัตตาน์กลับคืนจากพวกแขก
 ขบดได้^๒ ด้วยเหตุนี้เจ้าพระยามนตรีศรีธรมราชา(พัฒน์) คงจะไม่พอใจเมืองสงขลา
 เป็นอย่างยิ่ง ยิ่งเมืองสงขลาได้รับการเจริญฐานะกลายเป็นเมืองใหญ่และควบคุม
 เมืองประเทศราชมลายูที่ ค่อยขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชก็คงจะยิ่งไม่ถูกกับทางฝ่าย
 เมืองสงขลามากยิ่งขึ้นจนกลายเป็นอริกันตลอดมาจนถึงชั้นลูกชั้นหลาน

ทางฝ่ายเมืองสงขลาจึงมีบทบาทมากขึ้น เพราะเป็นเมืองท่าค้าขายที่สำคัญ
 ทางภาคตะวันออก เจ้าเมืองสงขลา มักเป็นพ่อค้าที่มีความสามารถ การค้าที่เมือง
 สงขลาคงจะมีส่วนช่วยให้เมืองสงขลาเป็นที่โปรดปรานของทางราชธานีและมีอำนาจ

^๑ องค์การคำครุสภา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓๐, หน้า ๒๐๒ - ๘.

^๒ องค์การคำครุสภา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓, หน้า ๕๒ - ๕๓.

ขึ้นมากมายด้วยทางราชธานีไค้อาศัยเจ้าเมืองสงขลาทำการค้าและเก็บผลประโยชน์ให้กับทางราชธานีไค้อย่างมาก เมืองนครศรีธรรมราชยังคงพึ่งพาลาศัยซึ่งสงขลาเป็นเมืองท่าค้าขายเพราะสินค้าจากเมืองนครศรีธรรมราชเองในสมัยนั้นก็ยังคงส่งออกทางเมืองสงขลา ความเจริญและการมีอำนาจขึ้นมาของเมืองสงขลา คงจะสร้างความไม่พอใจให้กับเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเคยมีอำนาจมากมายมากคน เมืองสงขลาเองเมื่อเป็นเมืองใหญ่ขึ้นมา ก็คงจะตั้งหน้าแข่งขันกับเมืองนครศรีธรรมราชเรื่อยมา ทางเมืองนครศรีธรรมราชก็คงจะทำการขัดขวางเพราะต้องการรักษาอำนาจและผลประโยชน์ เนื่องจากเมืองใดที่มีอำนาจขึ้นมาจะได้ปกครองดูแลเขตแดนอื่นในหัวเมืองปักษ์ใต้มากขึ้น ผลประโยชน์ที่จะได้รับจากส่วยสาอากร คีบูกและอื่น ๆ มีมากจากดินแดนที่อยู่ในกำกับ เช่น ใน พ.ศ. ๒๓๔๗ ปรากฏว่าโปรดฯ ให้เมืองตรังซึ่งแยกจากเมืองนครศรีธรรมราชมาขึ้นกับกรุงเทพฯ ต่อมาไม่ทราบว่าปีใดโปรดฯ ยกเมืองตรังให้อยู่ในความดูแลของเจ้าพระยาสงขลา(บุญฮุย) ทางเมืองสงขลาจึงได้ผลประโยชน์จากการเก็บอากรรังนกที่เมืองตรังนี้เป็นการตอบแทนด้วย เป็นต้น

ฉะนั้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ นี้เมืองสงขลาได้รับความสนับสนุนจากราชธานีให้เป็นเมืองใหญ่เมืองหนึ่งทางภาคใต้ที่มีอำนาจมาก อาจจะเป็นนโยบายของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกในการสร้างความมั่นคงให้สงขลาเพื่อเป็นเมืองหน้าด่านที่เข้มแข็งคอยควบคุมดูแลหัวเมืองประเทศราชมลายูให้สงบเรียบร้อย แต่มีผลทำให้เมืองนครศรีธรรมราชและเมืองสงขลาเป็นอริและแข่งขันกันมากยิ่งขึ้น และเป็นเหตุสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้เกิดความวุ่นวายในหัวเมืองประเทศมลายูในรัชกาลที่ ๒ และ ๓ ต่อมา

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เจ้าพระยาสงขลา(บุญฮุย) ถึงแก่อสัญกรรมลงในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๕๔ ทางราชธานีโปรดฯ ตั้ง "พระวิเศษสุนทร" * ซึ่งเป็นหลานของเจ้าพระยาสงขลา(บุญฮุย) และเกษไชยรัชการ

* เดิมเป็น หลวงนายฤทธิ(เถียนจง) บุตรพระอนันต์(บุญเอียด) ซึ่งเป็นบุตรเจ้าพระยาสงขลา(บุญฮุย)

การในกรุงเทพฯ มากอบ ประกอบด้วยมีความดีความชอบในครั้งที่ไปรบฯ ให้ถอดมา
 ต่อสู้พม่าในคราวที่พม่ายกทัพมาตีหัวเมืองปักษ์ใต้ในต้นรัชกาลที่ ๒ จึงไปรบฯ ตั้งให้
 เป็น พระยาวิเศษภักดีศรีสงคราม พระยาสงขลา ไปรบฯ ให้หลวงสมบัติภิมย์*
 เป็นพระยาศรีสมบัติจางวาง และนายเซ่ง** (น้องชายพระวิเศษสุนทร) เป็น
 หลวงสุนทรบุรีรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา

หลังจากสิ้นเจ้าพระยาสงขลา(บุญฮุย) แล้วเมืองสงขลาเริ่มลดความสำคัญ
 ลง เพราะทางฝ่ายเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) ได้
 กราบถวายบังคมลาออกจากการเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช จึงไปรบฯ ให้พระ
 บริรักษ์ภูเบศร์(น้อย) ผู้ช่วยราชการเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งมีความดีความชอบในการ
 สู้รบกับพม่าที่เมืองถลางและรัฐราชการมาก่อนเป็นพระยานครศรีธรรมราช พระยานคร
 ศรีธรรมราช(น้อย) จึงเป็นเจ้าเมืองที่มีความรู้ ความสามารถและมีประสบการณ์เกี่ยว
 กับกิจการภาคใต้มากกว่าพระยาสงขลา(เถียนจั่ง) และทางราชธานีได้สนับสนุนเมือง
 นครศรีธรรมราชมากขึ้นเพราะต้องการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชให้เข้มแข็งไว้ป้องกัน
 กันศึกพม่าก็อาจจะยกมาตีไทยค่าย ดังจะเห็นได้จากใน พ.ศ. ๒๓๕๔ ไปรบยกเมือง
 ตรังจากเมืองสงขลาให้กลับมาขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราช โดยให้เหตุผลว่าเมืองนคร
 ศรีธรรมราชจะได้มีที่ตั้งทางฝั่งตะวันตก^๒ แต่เหตุผลที่สำคัญน่าจะเป็นเพราะสมเด็จพระ

* พระภิมย์สมบัติ(บุญขึ้น) เป็นน้องตางมารดาของเจ้าพระยาสงขลา(บุญฮุย)

** เคิมชื่อ นายเถียนเส่ง เป็นน้องร่วมมารดากับพระยาวิเศษภักดี

^๑ หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๓๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔)

เลขที่ ๒.

^๒ หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๓๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕)

เลขที่ ๓ และ ๔

เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราบุรีนเรศและกรมหมื่นศักดิ์พิศสุพัฒน์ซึ่งว่าราชการเกี่ยวกับหัวเมืองปักษ์ใต้
 คอยให้ความสนับสนุนอยู่ ถึงปรากฏข้อความหนังสือนายสั่ง จางวางมหาดเล็ก เจ้าฟ้า
 กรมขุนอิศราบุรีนเรศคนหนึ่งว่า :

...เมืองนครนี้อยู่ในละอองธุลีพระบาทกับกรมหมื่นศักดิ์พิศสุพัฒน์
 ใต้อาณาจักรอยู่ก็กว่าสงขลาสักสิบส่วนอีก การทั้งปวงอย่าให้
 เจาคูณรคนรหนักเลย...

พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) คงจะทำการแข่งขันกับเมืองสงขลาและ
 พยายามให้เมืองนครศรีธรรมราชมีอำนาจมากกว่าเมืองสงขลา จึงปรากฏว่าพระยา
 นครศรีธรรมราช(น้อย) ได้พยายามขอเป็นผู้จัดตั้งเมืองถลาง^๒ คงเพื่อหวังจะไปครอบ
 ครองเมืองตะกั่วทุ่ง เมืองตะกั่วป่า และกรำกูซึ่งเมืองถลางทำหน้าที่ควบคุมอยู่และ
 เมืองเหล่านี้มีความอุดมสมบูรณ์มากโดยเฉพาะแร่ดีบุกซึ่งจะช่วยสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ
 และสร้างความมั่นคงให้กับเมืองนครศรีธรรมราชเกินชดกกว่าเมืองสงขลามาก เมื่อไม่ได้
 ตามต้องการพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ได้ปรับปรุงเมืองครั้งให้เป็นเมืองท่าทาง
 การค้าขายที่สำคัญทางตะวันตก และในสมัยของเจ้าพระยาสงขลา(บุญสุข) ได้ช่วยราช
 ธานีค้าของหลวงจนเป็นที่โปรดปรานและมีอำนาจมากมาย พระยานครศรีธรรมราชคงจะ
 ใช้วิธีการนี้เช่นเดียวกันนี้บ้างซึ่งก็ประสบความสำเร็จ เพราะปรากฏว่าทางพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธเลิศหล้านภาลัยและสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวิมลวงศาตนาบุรีนเรศทรงโปรดปราน
 พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ที่ช่วยทำการค้าให้ได้ดี มีผลกำไรมาก โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งการค้าช่างและดีบุก^๓ ถึงปรากฏว่าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวิมลวงศาตนาบุรีนเรศ
 ครัสชมว่า

^๑ หองสมุทวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕)

เลขที่ ๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ หองสมุทวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๒ (พ.ศ. ๒๓๕๓)

เลขที่ ๑๐.

...พระยานครท่าการกว้างขวางซึกเอากำปั่นเข้ามารีบจ้าง
ไค่ถึง ๒ - ๓ ฉ่า แล้วเมืองแขกทั้งปวงก็ชอบพอนับถือกันเป็น
ผู้ใหญ่ไค่ พระยาสงขลาทำราชการคัมแคบ หากกว้างขวาง
เหมือนเมืองนครไม่...

ลักษณะนี้เป็นลักษณะเชิงอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นธรรมดาในความสัมพันธ์ระหว่างราช-
ธานีกับหัวเมืองอื่น ๆ ซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งทีทางราชธานีต้องการ ถ้า
เจ้าเมืองไค่ให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ราชธานีมาก ราชธานีก็มักไปรคปราน
และให้อำนาจเป็นสิ่งตอบแทน การแข่งขันอำนาจระหว่างเมืองนคร ศรีธรรมราชและ
เมืองสงขลา ก็เช่นเดียวกัน ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้มี
อำนาจมากขึ้นหรือลดลง ดังเช่นในสมัยรัชกาลที่ ๑ เจ้าพระยาสงขลา (บุญสุข) สามารถ
ให้ผลประโยชน์แก่ราชธานีมาก เมืองสงขลาจึงมีอำนาจมากกว่าเมืองนคร ศรีธรรมราช
ครั้งในรัชกาลที่ ๒ พระยานครศรีธรรมราช (น้อย) พยายามช่วยเหลือทำการค้าและเก็บ
ผลประโยชน์แก่ราชธานีมาก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงไปรคปรานฝ่าย
เมืองนครมาก นอกจากนี้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างฝ่ายเมืองนครกับสมเด็จพระ
เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราบุรีนันทน์กับฝ่ายมหาดไทยและกรมหมื่นศักดิ์พิเศษศักย์กับฝ่ายกลาโหม
ดังที่โดยกล่าวมาแล้วนั้นคงมีส่วนช่วยให้เมืองนครศรีธรรมราชมีอำนาจขึ้นมาด้วย ดังจะ
เห็นได้จากในบางครั้งที่ทั้งสองมักมีรายงานข่าวในกรุงเทพฯ ก็เกี่ยวกับความเคลื่อนไหว
ของเมืองสงขลาให้ทางเมืองนครศรีธรรมราชทราบอยู่เสมอ ๆ เช่นในปี พ.ศ. ๒๓๕๕
ทางราชธานีส่งพระยาศรีเสาวภาคลงมาเกณฑ์เกณฑ์เมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา
และเมืองพัทลุง ปรากฏว่า เมืองสงขลาสู้ได้น้อยกว่าเมืองนครศรีธรรมราชทางเมือง
สงขลาโกรธแค้นเมืองนครว่าชักชวนคนเมืองสงขลาไป พระยาสงขลาจะเข้าไปทูลละออง
หูลีพระบาทที่กรุงเทพฯคงเพื่อจะกราบบังคมทูลถึงเรื่องนี้ด้วย สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอิศรา-
บุรีนันทน์จึงให้นายสังจางวางมหาดเล็กมีหนังสือมาถึงพระยานครศรีธรรมราชว่า :

เรื่องเดียวกัน.

...ฝ่ายพระยาสงขลาเห็นจะเข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
 ถ้าจะไม่เข้าไปนั้นเห็นไม่ก็แล้วเลิกซึ่งเกี่ยวของจะไควากลา
 ณ ปีกอก จัตวาศก ให้เข้าไปทูลละอองธุลีพระบาทให้จงได้
 ...^๑

ส่วนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยคงจะมีได้ทรงเห็นข้างฝ่ายเมือง
 นครนั้ก อาจจะไปรกรานพระยานครศรีธรรมราชที่มีความสามารถมากอยู่ แต่มีได้ให้
 ความสนับสนุนช่วยเหลือฝ่ายเจ้านครจนมีความลำบากยิ่งดังจะเห็นได้จากจดหมายเหตุ
 รัชกาลที่ ๒ ว่า ...เจ้าคุณก็ได้เข้าไปทูลละอองธุลีพระบาท ณ กรุงก็รู้พระอัธ-
 ยาศัย ซึ่งจะว่ากล่าวอันใดว่าได้โดยยาก...^๒

ความสามารถของพระยานครศรีธรรมราช(น้อย)นั้น มีส่วนสำคัญที่ช่วยส่ง
 เสริมให้เมืองนครศรีธรรมราชมีบทบาทเหนือกว่าเมืองสงขลา ดังในปี พ.ศ. ๒๓๕๖
 ปรากฏว่าพระยาสงขลาจะเริ่มควบคุมหัวเมืองปัตตานีซึ่งเป็นเมืองขึ้นไม่สำเร็จ
 พระยาสงขลาได้มีหนังสือรายงานเข้ามายังกรุงเทพฯว่าแตกเมืองยี่หรีงกับเมืองสาย
 มีเรื่องวิวาทรบพุ่งกัน พระยาสงขลาส่งคนไปว่ากล่าวถึง ๒ ครั้ง ไม่สำเร็จทาง
 ราชธานีจึงให้พระยานครศรีธรรมราช(น้อย)แต่งกรมการออกไปว่ากล่าวอีกที่^๓ ซึ่ง
 แสดงให้เห็นว่าทางราชธานีให้ความสำคัญแก่พระยานครศรีธรรมราช(น้อย)มากขึ้น
 และพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) เริ่มจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการภายในเมืองขึ้นของ
 เมืองสงขลา

^๑ หองสมุควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕)

เลขที่ ๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ หองสมุควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๕ (พ.ศ. ๒๓๕๖)

เลขที่ ๔.

ครั้นใน พ.ศ. ๒๓๖๐ พระยาสงขลา(เถียนจิ่ง) และพระยาพัทลุง(ทองขาว) ซึ่งเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ที่สุดในหัวเมืองปักษ์ใต้ขณะนั้นถึงแก่กรรมลง ทางเมืองสงขลา นั้นโปรดเกล้าฯ ให้พระสุนทรานุรักษ์(เถียนเส็ง หรือ แซ่) เป็นพระยาวิเชียรคิริศรี-สมุทวิสุทธิสักคา มหาพิชัยสงคราม รามภักดิ์ อภัยพิริยะปรากฏมพาทู ผู้สำเร็จราชการ เมืองสงขลา นายพลพ่าย (บุญส่ง) มหาเถลิงเป็นหลวงสุนทรานุรักษ์ ผู้ช่วยราชการ

ในสมัยพระยาสงขลา(แซ่) มีการแข่งขันระหว่างเมืองสงขลา กับเมืองนครศรีธรรมราชปรากฏให้เห็นชัดเจนมากขึ้น ทั้งสองฝ่ายคงจะตั้งลูกหลานที่เข้ามารับราชการ เป็นมหาดเล็กหรือเป็นนางฝ่ายในให้คอยสืบข่าวฝ่ายตรงข้ามให้รายงานลลกลไปให้ทราบอยู่เสมอ ดังในปี พ.ศ. ๒๓๖๓ ทางราชธานีตั้งพระยาสุรสงครามออกมาสักเลก เลกจากเมืองนครศรีธรรมราชหนีการสักไปอยู่ในเขตสตูลซึ่งขึ้นกับเมืองสงขลา พระยาสงขลา(แซ่) ไม่ขยับไล่คนขึ้นมาให้พระยาสุรเสนาสัก พระยาสงขลา(แซ่) คงจะอยากไถ่คนเมืองนครเอาไว้ในเมืองสงขลา จึงได้ชวนเรือนผู้คนไว้ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงกริ้วมากที่พระยาสงขลาไม่ยอมขยับไล่ผู้คนมาให้เข้าหลวงสักเลก พระยาสุรเสนาจึงชำระสะสอกตามที่ทางราชธานีมอบหมายไม่ได้เพราะพระยาสงขลาไม่ให้ความร่วมมือ คนก็หนีแตกตื่นหมด ทรงมีพระราชโองการตรัสว่า

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ หอสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๕ (พ.ศ. ๒๓๖๐)

เลขที่ ๑๓.

^๒ องค์การคำคุณุสภา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓๐ หน้า ๒๑๑.

...ถ้ามีราชการทัฬหีจะมีเสี้ยราชการไปหรือ ที่จะให้เป็น
เจ้าเมืองไปนั้นที่ไหนจะให้เป็นไปได้ เอาตัวเข้ามาไว้ ณ
กรุงเสีย... และ ... ครั้นคืนเคื่องแค้นพระยาสงขลาออกไปว่า
เป็นผู้น้อยไม่ยำเกรงผู้ใหญ่เป็นอย่างนี้ ถ้ามีราชการทัฬหีที่
ไหนจะเอาการได้ ขาดดวงซึ่งให้ออกไปไม่ใช่ผู้น้อย เป็นถึง
พระยาสุรเสนา ก็ไม่มีความเกรงแล้วจะให้ใครไปอีกเล่า
แล้วไทยแขกผู้คนก็ไม่ใช่ไพร่พลเมืองของตัว คนเขาคันต่าง
หากแกล้งเกี้ยวกันไว้แต่พออย่าให้ใดการจะทำ ท่านอง
เหมือนพระยาสงขลาพี่ชาย นับเป็นลูกศิษย์หมั้นไว้มิ พุคจา
กลับกลุกจรีตอย่างนี้เกลียดคนักหาชอบไม พระยาสงขลาคน
นี้ดูแก่คน และเหมือนว่าจะ (เป็นคนตรง) อยู่ ประเดี๋ยวนี้
ใครเขาหาสำนักไหนอีกเล่าหรือว่า (รับมรดก) ตอมาแต่พี่ชาย
แล้วครั้นว่าท่านซึ่งพระยาสงขลาที่ตายซึ่งนี้...

เนื้อความที่ปรากฏในจดหมายเหตุนี้ เป็นทำนองจดหมายซึ่งไม่ทราบว่ามีผู้ใด
เขียน แต่เขียนในกรุงเทพฯ เรื่องความเคลื่อนไหวของพระยาสงขลา และในที่
ประชุมเสนาบดีพิจารณาเรื่องเกี่ยวกับพระยาสงขลา (เซ่ง) ไม่ยกมร่วมมือในการ
สักเลก พิจารณาเนื้อความแล้วผู้เขียนคงจะเป็นบุคคลสำคัญจึงร่วมรู้เห็นในการประ-
ชุมเสนาบดีด้วยและคงจะเป็นฝ่ายเมืองนคร ศรีธรรมราชซึ่งอาจจะ เป็นบุตรของพระยา
นครศรีธรรมราช (น้อย) ก็ได้ เพราะปรากฏข้อความตอนหนึ่งว่า

...และเมื่อข้าพเจ้าลงเรือตามเสด็จจะอองพระบาทกรมหมื่น
ศักดิ์ไปวัดแจ้ง ข้าพเจ้าไปข้ามตรงแพพระยาสงขลา ซึ่งเป็น
ผู้ช่วยราชการอยู่เห็นพระศรีสมบัตินั่งพักกันอยู่กับผู้ช่วยราชการ
ที่แพ... ๒

^{๑๖} หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๘๒ (พ.ศ. ๒๓๖๓)

เลขที่ ๔.

^{๒๖} หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๖ (พ.ศ. ๒๓๕๗)

เลขที่ ๑๗.

ผู้ที่ตามเสด็จกรมหมื่นศักดิ์พลเสพยาอย่างใกล้ชิด เช่นนี้ น่าจะเป็นบุตรของพระยา
นครศรีธรรมราช(น้อย) ซึ่งใน พ.ศ. ๒๓๕๗ มีรับสั่งให้พระยานครศรีธรรมราช(น้อย)
พาบุตรเข้ามายังกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ทางราชธานีมักจะต้องเอาบุตรเจ้า-
เมืองหัวเมืองมาไว้รับราชการเป็นมหาดเล็ก และปรากฏว่ามีรายชื่อ "น้อยใหญ่" บุตร
เจ้าพระยานคร เป็นข้าราชการฝ่ายในร่วมในขบวนแห่ถวายพระเกียรติพระเจ้าลูกเธอ
เจ้าฟ้ามงกุฎในปี พ.ศ. ๒๓๕๘ ซึ่งวิธีการเอาบุตรของเจ้าเมืองหัวเมืองมาเป็นมหาดเล็ก
รับใช้อย่างใกล้ชิดเป็นประเพณีที่ราชธานีใช้เพื่อเป็นหลักประกันให้เจ้าเมืองต่าง ๆ ภักดี
และเป็นวิธีการที่จะฝึกหัดบุตรหลานเจ้าเมืองที่มีความสามารถออกมาเป็นเจ้าเมืองสืบแทน
บิดาที่ตั้งแก่กรมไป ซึ่งเจ้าเมืองใหม่นี้ก็มักจะจงรักภักดีต่อราชธานีด้วยเพราะเคยใกล้ชิด
มาก่อน แต่ในขณะเดียวกันเป็นธรรมดาหัวเมืองที่มีการแข่งขันกันต่างก็ตั้งอาศัยบุตรหลาน
คนที่มารับราชการช่วยสืบข่าวคราวฝ่ายตรงข้าม และคอยรายงานให้ทราบ ดังเช่นกรณี
เมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองสงขลาเป็นต้น

ใน พ.ศ. ๒๓๖๔ พระยานครศรีธรรมราชมีจดหมายถึง "แม่้อยใหญ่" (เป็น
เจ้าจอมมารดาในรัชกาลที่ ๓ เป็นธิดาเจ้านครกับท่านผู้หญิงอิน) กับถึง "แม่้อยกลาง"
(เป็นหลานเจ้าพระยานคร(น้อย) และเป็นเจ้าจอมมารดาใน ร. ๓ เช่นกันว่า

ห้องสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุนครรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๗ (พ.ศ. ๒๓๕๗)
เลขที่ ๑๗.

ห้องสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุนครรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๗ (พ.ศ. ๒๓๕๘)
เลขที่ ๖.

* อนุสรณ์สิทธิกรรม (บัว ณ นคร), หลวง, "พงศาวดารเมืองนครศรี-
ธรรมราช" ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓ พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๒,
หน้า ๑๖.

** เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖ ธิดาเจ้าพระยานคร(น้อยกลาง) ซึ่งเป็นบุตร
เจ้านคร(น้อย) และท่านผู้หญิงอิน

... ให้แม่น้อยทั้งสองผู้ซึ่งส่งมาเข้ามาครั้งนี้ ล้นเกล้า
 จนกระหม่อมจะครีตขางไหนประการใด คุณวังหลวง
 คุณวังหน้า จะว่าอย่างไรให้บอกออกไปแก่หมื่นไกรให้
 แจง ถ้าคุณวังหลวง คุณวังหน้าจะถามด้วยเครื่องถมให้
 บอกท่านซาอยู่ด้วยชางนั้นป่วย ไทเร่งทำอยู่ จะส่งเข้า
 มาครั้งหลัง และให้เอาหนังสือบอกแก่พันกให้รู้ด้วย
ให้ช่วยฟังการความมีหนังสือเข้ามาแล้วให้บอกออกไป
หมื่นไกรตามมีหนังสือเข้ามา หนังสือมา ณ วันจันทร์
 เดือน ๕ แรม ๔ ค่ำ จ.ศ. ๑๑๘๓

แสดงว่าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ใช้ชีวิตและบุตรหลานซึ่งรับราชการ
 อยู่ในกรุงเทพฯ ช่วยสืบราชการเป็นแรงสนับสนุนเมืองนครศรีธรรมราชด้วย ส่วน
 "พันก" นั้นไม่ทราบว่าเป็นผู้ใดแน่ แต่ก็คงจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระยานคร
 ศรีธรรมราช(น้อย)

จะเห็นว่าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ได้พยายามใช้วิธีการต่าง ๆ
 แข่งขันเพื่อให้มีอำนาจมากกว่าเมืองสงขลา ซึ่งนับว่าประสบผลสำเร็จ เพราะใน
 ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนี้ เมืองสงขลาตกค่าลง
 พระองค์ทรงกริ้วพระยาสงขลา(เซ่ง)มาก และอาจจะถึงกับทรงรับสั่งให้เอา
 พระยาสงขลา(เซ่ง) เข้าไปชำระโทษในกรุงเทพฯก็ได้ ดังปรากฏในบันทึกของ
 นายเฮนรี เบอร์นี่ ชาวอังกฤษที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษส่งมาเป็นตัวแทน
 เจรจากับฝ่ายไทยหลายครั้ง ว่า :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ห้องสมุดวาริชญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๘๓

(พ.ศ. ๒๓๖๔) เลขที่ ๒.

...เจ้าพระยานครกับพระยาสงขลาเป็นศัตรูกันโดยส่วนตัว
 อย่างมาก เจ้าพระยานครได้จับพระยาสงขลาใส่กรงและ
 เพิ่งจะปล่อยออกมาเมื่อเร็ว ๆ นี้ เนื่องในโอกาสที่พระเจ้า
 อยู่หัวองค์ที่แล้วเสด็จสวรรคต ...^๑

เรื่องนี้ไม่ปรากฏในจดหมายเหตุหรือหลักฐานฝ่ายไทย แต่ถ้าเป็นจริงคง
 เบอรันั้นกล่าว เมืองสงขลาที่คงตกต่ำที่สุด และเจ้าพระยานคร ศรีธรรมราช (น้อย)
 ก็คงจะเป็นเจ้าเมืองที่มีอำนาจมากกว่าเจ้าเมืองใด ๆ ในบักซ์ได้

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาสงขลา
 (เซ่ง) กลับออกมามีอำนาจ เพราะเคยเป็นพระสหายเก่าเล่นกับพระองค์มาตั้งแต่
 เล็กจึงทรงโปรดปรานอยู่^๒ แต่ในระยะต้นรัชกาลนี้ เจ้าพระยานคร ศรีธรรมราช (น้อย)
 ก็ยังมีความสำคัญและมีบทบาทมากในหัวเมืองบักซ์ได้อยู่ เพราะทำหน้าที่เป็นตัวแทน
 ของรัฐบาลไทยในการติดต่อกับรัฐบาลอังกฤษที่ป็นิ่งในระยะที่อังกฤษทำสงครามกับพม่า
 ใน พ.ศ. ๒๓๖๘ - ๒๓๖๙ เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการตกลงทำสัญญากับอังกฤษที่
 กรุงเทพฯ ใน พ.ศ. ๒๓๖๙^๓ และยังเป็นกำลังที่สำคัญในการดูแลรักษาความมั่นคง
 ในหัวเมืองบักซ์ได้ให้กับราชธานีในขณะที่ต้องปราบปรามขบถเจ้าอนุเวียงจันทน์ใน
 พ.ศ. ๒๓๖๙ - ๒๓๗๒^๔ นอกจากนี้เจ้าพระยานคร ศรีธรรมราช (น้อย) ยังใช้วิธี

^๑ กรมศิลปากร, เอกสารของเฮนรี เบอรันั้น เล่ม ๒ ตอน ๑, นางสาวศิริ
 สุวรรณสถิตย์ (ผู้แปล), (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว ๒๕๑๘), หน้า ๓๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕ - ๑๖.

^๓ รายละเอียดในบทที่ ๕ และ ๖

^๔ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ ๓. เล่ม ๑ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๘), หน้า ๘๒ - ๘๓.

การส่งของกำนัลถวายแก่ราชสำนักบ่อย ๆ ภรรยาของท้าวซื่อท่วนผู้หญิงอื่น เป็นธิดา
พระยาพินาศศักดิ์ ตรีตระกูลบางช้าง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนับถือ
และเรียกว่า พี่ถีน ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดเช่นนี้คงจะมีส่วนช่วยให้เจ้าพระยามนตรี
ศรีธรรมาช(น้อย) รักษาอำนาจและอิทธิพลของตนได้อยู่

ครั้นในปี พ.ศ. ๒๓๖๕ เมื่ออังกฤษกับไทยตกลงไม่แทรกแซงรัฐมลายู
และอังกฤษเข้าครอบครองพม่าได้ หัวเมืองปักษ์ใต้เริ่มสงบและไทยไม่ต้องพะวงศึก
ทางตะวันตกจากพม่าอีก บทบาทของเจ้าพระยามนตรีศรีธรรมาช(น้อย) จึงลดลง
และเริ่มหันมาเป็นอริกับเมืองสงขลามากขึ้นทั้งนี้เพราะเมืองสงขลาได้รับความสนับ
สุนนจากบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

การเป็นอริระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองสงขลา มีผลก็คือ
เป็นการถ่วงดุลย์อำนาจมิให้เมืองนครมีอำนาจมากเกินไป ไม่เป็นภัยต่อราชธานี แต่
มีผลเสียคือเป็นมูลเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความไม่สงบและความวุ่นวายในหัวเมืองปักษ์ใต้
และลูกความบานปลายจนเกือบรื้อถล่มราชธานีต้องเสียดำลังคน กำลังทรัพย์ ลงมาช่วย
ปราบปรามแก้ไขความวุ่นวายถึง ๒ ครั้งใหญ่ คือ ใน พ.ศ. ๒๓๗๓ และ พ.ศ. ๒๓๘๒

ใน พ.ศ. ๒๓๗๓ อนุคน บุตรคนกูรายพี่เจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน)
ได้เข้ามาเกลี้ยกล่อมพวกแขกตามชายแดนและในหัวเมืองไทรบุรีก่อการขบถยกเข้าตี
หัวเมืองไทรบุรีได้ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๓๗๔ พระยาไทรบุรี หรือ พระยาอภัย
ธิเบศร์ (แสง) และข้าราชการไทยที่ปกครองเมืองไทรบุรีอยู่ถอยมาตั้งมั่นที่เมืองพิทลุง
เจ้าพระยามนตรีศรีธรรมาช(น้อย) มีใบบอกเข้ามากรุงเทพฯ แล้วเตรียมกำลังทัพที่จะ
ไปตีเอาเมืองไทรคืน เจ้าพระยามนตรีศรีธรรมาช(น้อย) คงจะเกรงว่า ถ้าจะเกณฑ์
กำลังเมืองสงขลาจะไปช่วยปราบพวกขบถด้วย พระยาสงขลา(เซ่ง) คงจะไม่ยอม

๑ องค์การคำคุณุสภา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓๑ (พระนคร :

โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๒), หน้า ๑๕ - ๑๖.

เพราะไม่ถูกกันอยู่แล้ว จึงให้พระสุรินทรข้าหลวงฝ่ายกรมพระราชวังบวรฯ ซึ่งอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชในขณะนั้นลงไปเกณฑ์พวกแขกปัตตานีทั้ง ๗ หัวเมือง พวกแขกทุกหัวเมืองยกวันเจ้าเมืองยี่หรีงที่เป็นคนไทยพากันขัดขึ้นก่อการขบถขึ้น พระยาสงขลา (เซ่ง) มีใบบอกเข้ามายังกรุงเทพฯ กล่าวโทษว่า เหตุเกิดจากพระสุรินทรไปกะเกณฑ์เอาเงินทองทรัพย์สินสมบัติจากพวกแขก อย่างไรก็ตามเชื่อว่าพวกแขกถือโอกาสขบถหัวเมืองปัตตานีทั้ง ๗ เพราะเห็นแขกไทรบุรีขบถ นอกจากนี้พวกแขกเมืองกลันตันและตรัง กานูยังร่วมทำการขบถขึ้นอีกด้วย ทั้งนี้พวกแขกถือโอกาสตอนกรุงเทพฯ มีศึกกับเจ้าอนุเวียงจันทน์อยู่และคงทราบว่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) กับพระยาสงขลา(เซ่ง) ไม่ถูกกันคงจะไม่ร่วมมือทำการปราบปรามได้ หัวเมืองประเทศราชมลายูของไทยทั้ง ๔ จึงก่อการขบถ ทำให้เกิดเหตุยุ่งยากวุ่นวาย ทางกรุงเทพฯ ต้องส่งทัพจากกรุงเทพฯ ไปลงไปปราบปรามใน พ.ศ. ๒๓๗๕ เรื่องราวจึงได้สงบลง ถ้าเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) กับพระยาสงขลา(เซ่ง) ไม่เป็นอริกันและร่วมมือกันปราบปรามขบถเมืองไทรบุรีแต่แรก เรื่องคงไม่ลุกลามเช่นนี้

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. ๒๓๘๐ คนกูมตะหมัดสหัส คนกูอัปकुละ หลานเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน) คบคิดกันกับหัวหน้ามาลียกมาตีเมืองไทรบุรีอีกโดยถือโอกาสตอนที่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) และพระยาสงขลา(เซ่ง) เข้ามาร่วมถวายพระเพลิงสมเด็จพระราชชนนีพันปีหลวง พระอภัยยชิเบศร์(แสง) และข้าราชการไทย

* หัวเมืองปัตตานีเป็นขบถใน พ.ศ. ๒๓๓๔ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงโปรดฯ ให้แยกออกเป็น ๗ หัวเมืองเพื่อแบ่งแยกกำลัง ได้แก่ ปัตตานี หนองจิก สายบุรี ยะหริ่ง ยะลา รามันท์ และระแงะ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ "อธิบายเรื่องพงศาวดารอันเป็นเหตุแห่งจดหมายเหตุหอสมุดสมบัติ" จดหมายเหตุหอสมุดสมบัติ (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๑๕) อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพคุณหญิงบุญเกิด เบญจกัญจน์ หน้า ๒๗ - ๓๐.

รักษาเมืองไทรบุรีไว้ไม่ได้ถึงถอยมาตั้งที่เมืองพัทลุงอีกครั้ง พวกแขกก่อกบฏดุกดามจน
ถึงชายแดนเมืองสงขลา เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) กับพระยาสงขลา(เท่ง)
ซึ่งได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ออกมาช่วยกันป้องกันปราบปรามขบดแขกโดยเร็วเพื่อมิให้หัว
เมืองกัณฑ์และตรังถูกร่วมก่อการคว่ำคัง เช่นครั้งแรก บ่ปรากฏว่าเจ้าเมืองทั้งสอง
ก็ยังไม่ยอมให้ความร่วมมือกันคิด พวกขบดตีถึงเมืองตรัง และตีหัวเมืองปัตตานีทั้ง ๗
ไล่หลายเมือง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกริ้วมาก เนื่องจากกำลัง
พวกแขกขบดมี ๕๐๐๐ คน ส่วนเมืองนครและเมืองสงขลา รวมแล้วได้หมื่นเศษยังไม่ร่วม
ใจกันปราบปรามพวกขบดครั้งนี้ โปรดฯ ให้ดุกดามและรอนถึงกรุงเพลา ต้องส่งทัพไป
ปราบปราม ทรงมีพระราชปรารภว่า

...ข้างหนึ่งดุกดามก็เอาคนไป ข้างหนึ่งใจก็ใจก็ไป
ทำจนให้ใดเข้ามาในเขตในแดน การไมควรจะเป็นได้
ก็เป็นไป ทำให้อาษอกุสุมาเสนาแปลา ๆ ทางนั้นก็ทาง
ทำ ไมชำนาญก็รบรักษาหัวเมืองนี้เลย มีแต่คิดถือเปรียบ
แก่งแย่งกันไปเสียสิ้น...

ประกอบกับในปี พ.ศ. ๒๓๘๑ - ๒๓๘๒ หัวเมืองกัณฑ์เกิดรบกันเอง
ภายใน เจ้าพระยานครศรีธรรมราชได้รับคำสั่งให้ลงไปพิจารณาการเมืองกัณฑ์กับ
พระยาศรีพิทักษ์(หัด) ที่เมืองสงขลา เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ไม่ยอมลง

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓ - ๓๔.

^๒ หลวงอุดมสมบัติ, จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติถึงพระยาศรีพิทักษ์(หัด).

เรื่องเดิม, หน้า ๒๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

^๔ รายละเอียดในบทที่ ๕

ไปอ้างว่าป่วย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวคงจะทรงทราบดีว่าเมืองทั้งสองเป็นอริกันอย่างมาก จึงมีรับสั่งให้พระยาศรีพิพัฒน์บอกให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ให้ลงไปเมืองสงขลาให้ได้โดยให้ลงไปรักษาตัวที่เมืองสงขลา แต่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ก็ไม่ยอมลงไปจนกระทั่งถึงแก่อสัญกรรมในเดือน ๒ พ.ศ. ๒๓๘๒ หลังจากนั้นโปรดฯ ให้พระเสน่หามนตรี(น้อยกลาง) เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชสืบต่อมา และทรงมีรับสั่งในเรื่องนี้ว่า

...โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระยาศรีพิพัฒน์กับพระยาสงขลาว่า เจ้าพระยานครกับพระยาสงขลาแตกกันเป็นเวเนกกัน เจ้าพระยานครก็ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว ให้พระยาสงขลาคิดถึงตัวเป็นอนิจจังเกิดสืบเวรกับบุตรเจ้าพระยานครเสียบ้าง ให้มีจิตเมตตาต่อกันเหมือนญาติ บ้านเมืองไม่เป็นปรกติ หัวเมืองแวกซึ่งขึ้นกับเมืองนคร เมืองสงขลา ก็ไว้ทุกข์ที่บ้านเมือง เหตุการณ์สิ่งใดเกิดขึ้นก็คอยแต่จะกำเริบถาถายแซกกำเริบลูกหลานขึ้นทางเมืองไหนก็ให้พระยาสงขลาออกไปช่วยในทันทางที่ ถ้าเกิดเหตุขึ้นทั้งเก้าหัวเมืองก็ให้บอกกล่าวไปถึงเมืองนคร เมืองพัทลุง ให้เมืองนคร เมืองพัทลุงยกมาช่วยอย่าให้มีความรังเกียจต่อกัน...

จะเห็นได้ว่าตลอดสมัยที่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมีความสัมพันธ์กับเมืองสงขลาแต่เฉพาะในด้านการแข่งขันอำนาจกันซึ่งมีผลลึกซึ้งถึงการแย่งชิงผลประโยชน์ในหัวเมืองบ่กษไต้ันนเอง

๔.๓ บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ที่มีต่อเมืองพัทลุง

เมืองพัทลุงคงจะเป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งทางภาคใต้ของไทย และคงจะมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองสงขลา ปรากฏในตำนานเกี่ยวกับ "เรื่องนางเล็ดขาว" ว่าเป็นเมืองเก่ามาแต่สมัยพุทธทศวรรษที่ ๑๕

ห้องสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)
เลขที่ ๑๒๓.

ห้องสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)
เลขที่ ๑๑๒.

ตัวเมืองเดิมคงจะอยู่ในอำเภอจะทิ้งพระซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดสงขลาในปัจจุบัน เพราะยังมีซากกำแพงและคูเมืองปรากฏอยู่ ฉะนั้นเมืองพัทลุงคงจะมีมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย และเป็นเมืองขึ้นเมืองหนึ่งของเมืองนครศรีธรรมราช

ในสมัยอยุธยา ตรงกับรัชกาลของสมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ (พะจ็ว) โปรคยาให้มีการปฏิรูปการปกครองใหม่ มีผลให้แยกเมืองพัทลุงออกจากเมืองนครศรีธรรมราช เป็นเมืองตรีขึ้นตรงต่อราชธานี สืบมาจนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ เมืองพัทลุงตกอยู่ในอำนาจของเมืองนครศรีธรรมราชอีกครั้ง เนื่องจากเจ้านคร (หนู) ตั้งตัวเป็นอิสระรวบรวมหัวเมืองปักษ์ใต้ส่วนใหญ่ไว้ในอำนาจได้ และตั้งหลานชาย (ไม่ปรากฏนาม) ไปปกครองเมืองพัทลุง แต่ครองได้เพียง ๒ ปีก็ถึงแก่กรรม เจ้านคร (หนู) จึงตั้งพระยาพิมลขันธสามีท้าวเทพสตรีปกครองเมืองพัทลุงต่อมา

ครั้นในปี พ.ศ. ๒๓๑๓ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เสด็จยกกองทัพลงไปตีหัวเมืองปักษ์ใต้ได้แล้ว โปรคยาให้นายจันทรมหาเด็กลอกออกมาปกครองเมืองพัทลุง แสดงว่าในสมัยนี้เมืองพัทลุงคงจะเป็นขึ้นตรงต่อราชธานีอีกครั้งหนึ่งจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองพัทลุงเริ่มมีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากในปี พ.ศ. ๒๓๒๘ พม่าตีหัวเมืองปักษ์ใต้ได้เมืองใหญ่ ๆ เช่น ชุมพร ไชยา นครศรีธรรมราช และอื่น ๆ ได้เกือบหมดเพราะเจ้าเมืองต้นหนี่เข้าป่าไปบ้าง พระยาพัทลุง (คางเหล็ก) กับคนคมีวิชาทางไสยศาสตร์ คือ พระมหาช่วยได้รวบรวมผู้คนทำการ

^๑ องค์การคำคุณุสภา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๑๒ (พระนคร : โรงพิมพ์
คุณุสภา, ๒๕๐๗), หน้า ๑ - ๕.

^๒ องค์การคำคุณุสภา, กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๓๒๒.

^๓ องค์การคำคุณุสภา, เรื่องเคิม, หน้า ๓๑ - ๓๔.

ต่อสู้กับพม่าจนพม่าไม่สามารถตีเมืองพัทลุงได้และเลิกทัพกลับไปเอง พระมหาช่วยมีความดีความชอบจึงโปรดฯ ให้เป็นผู้ช่วยราชการเมืองพัทลุง ในปี พ.ศ. ๒๓๓๒ พระยาพัทลุง (คางเหล็ก) ถึงแก่อนิจกรรมลง ทางกรุงเทพฯ โปรดฯ ส่งพระยาศรีไกรลาสออกมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง โดยไม่ทรงแต่งตั้งพระมหาช่วยเป็นทั้ง ๆ ที่น่าจะตั้ง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทางกรุงเทพฯ อาจจะไม่ไว้วางใจในความสามารถของพระมหาช่วยที่อาจจะเป็นภัยต่อราชธานี จึงให้คนของกรุงเทพฯ มาปกครองเป็นการควบคุมอำนาจของเมืองพัทลุง ต่อมาใน พ.ศ. ๑๓๓๔ เกิดขบถแขกเซียะ พวกขบถยกตีถึงเมืองสงขลา พระศรีไกรลาสอยู่เมืองพัทลุงเกิดตกใจกลัวพาครอบครัวหนีเข้าป่าไป จึงโปรดฯ ให้ถอดออกจากเจ้าเมืองจำส่งเข้ากรุงเทพฯ และโปรดเกล้าฯ ให้หลวงนายศักดิ์ (ทองขาว) นายเวรมหากเล็ก บุตรพระยาพัทลุง (คางเหล็ก) ออกไปเป็นพระยาแก้วโกรพพิไชยผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุงสืบต่อมา ในสมัยรัชกาลที่ ๑ นี้พระยาพัทลุง (ทองขาว) คงจะเป็นเจ้าเมืองที่สำคัญมากคนหนึ่งในบั้นใต้ ดังปรากฏในพงศาวดารเมืองพัทลุงว่า โปรดฯ ให้คุมทัพเรือขึ้นไปตีเมืองมะริดใน พ.ศ. ๒๓๓๖ แต่ยังไม่ทันตีได้ก็โปรดฯ ให้ยกทัพกลับเสียก่อน

ครั้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นเจ้าเมืองบั้นใต้ที่อาวุโสและมีประสบการณ์มากที่สุด เนื่องจากเจ้าพระยาสงขลา (บุญสุข) ถึงแก่อนิจกรรมและเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หัตถ์) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองรุ่นเดียวกันกราบถวายบังคมลาออกในปี พ.ศ. ๒๓๕๔ พระยาสงขลา (จิ่ง) และพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองใหม่ล้วนแต่อายุน้อยกว่า ในระยะนี้เจ้าเมืองพัทลุงยังคงมีความสำคัญค่อนข้างเด่นอยู่ ดังจะเห็นได้จากในปี พ.ศ. ๑๓๕๖ เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแวงวัน) กับพระยาอภัยนุราช (ปีศุ) ฟันธงทะเลาะวิวาทกัน โปรดฯ ให้พระยาพัทลุง (ทองขาว) ออกไปห้ามปรามระงับเหตุ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๖๐ พระยาพัทลุง (ทองขาว) ถึงแก่อนิจกรรมลง โปรดเกล้าฯ ให้นายพลพ่าย (เผือก) นายเวรมหากเล็ก น้องพระยาพัทลุง (คางเหล็ก)

หรือเป็นอาของพระยาพิทลุง(ทองขาว) เป็นพระยาพิทลุง และให้หลวงยกกระบัตร (จ้อย) เป็นพระทิศาเกาแห่งสงครามปลัด^๑ ในสมัยของพระยาพิทลุง(เผือก) นี้เมืองพิทลุงคงจะถือความสำคัญลงไปมาก เพราะทางกรุงเทพฯ เห็นความสำคัญของหัวเมืองนครศรีธรรมราชและสนับสนุนพระยานครศรีธรรมราชกว่าเมืองและเจ้าเมืองใด ๆ ในภาคใต้ พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) เองก็นับได้ว่าเป็นเจ้าเมืองที่มีความสามารถผู้หนึ่ง พระยาพิทลุง(เผือก) คงจะยอมรับอำนาจและยอมให้ความร่วมมือกับเมืองนครศรีธรรมราชตามที่ทางกรุงเทพฯ มีท้องตราหรือคำสั่งด้วยคดีตลอดมาทั้งในด้านการค้า การรักษาความสงบและร่วมรบ ดังเช่น เมืองพิทลุงจะทำหน้าที่เลี้ยงช้างหลวง แล้วจัดส่งให้เมืองนครศรีธรรมราชจัดการขาย^๒ และใน พ.ศ. ๒๓๖๕ โปรดฯ ให้เมืองพิทลุงเกณฑ์ชาวเมืองพิทลุงไปช่วยเมืองนครศรีธรรมราชต่อเรือรบจำนวนมากไว้ที่เมืองตรัง^๓ นอกจากนี้ใน พ.ศ. ๒๓๖๘ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ตระเตรียมกำลังกองทัพมากมายที่ตรัง ปรากฏว่ามีชาวเมืองพิทลุงร่วมอยู่ด้วยจำนวน ๑๒๐๐ คน เป็นต้น

ตลอดรัชกาลที่ ๒ เมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองพิทลุงจึงมีความสัมพันธ์อันที่ต่อกันด้วยที่น้อยอาศัยกัน ไม่มีการขัดแย้งกันอย่างรุนแรง เช่น เมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองสงขลา ทั้งนี้สาเหตุประการสำคัญคงเนื่องมาจากเมืองพิทลุงมิได้เป็นอริ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓ - ๔๕.

^๒ หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๖ (พ.ศ. ๒๓๕๓)

เลขที่ ๑๒.

^๓ หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๘๔ (พ.ศ. ๒๓๖๕)

เลขที่ ๑๐.

^๔ กรมศิลปากร, เอกสารของเฮนรี เบอริ่ง เล่ม ๒ ตอน ๑, หน้า ๑๗๘.

กับเมืองนครศรีธรรมราชมาก่อนและตลอดเวลาก็มิได้แข่งขันอำนาจ แย่งชิงหรือมีการ
ขัดแย้งกันทางด้านผลประโยชน์กันมาก เมืองพัทลุงมีฐานะค้ำยกว่าเมืองนครศรีธรรมราช
จึงอาจจะยอมรับอำนาจของเมืองนครศรีธรรมราชและคอยทำหน้าที่ช่วยเหลือสนับสนุนกำลัง
ของเมืองนครศรีธรรมราชตามราชธานีสั่งมาทุกประการ

ในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คือใน พ.ศ. ๒๓๖๕
โปรดเกล้าฯ ให้พระยาพัทลุง(เผือก) ซึ่งมีอายุได้ ๗๐ ปี เข้าไปรับราชการใน
กรุงเทพฯ พร้อมกับบุตรชายคนโต ชื่อ นายครุฑ และโปรดเกล้าฯ ให้พระเสนาหา-
มนตรี(น้อยใหญ่) ซึ่งเคยรับราชการอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นพระยาอุทัยธรรมราชาเป็น
เจ้าเมืองพัทลุงสืบต่อมา และให้พระปลัด(จ้อย) ยังคงรับราชการต่อไปดั่งเดิม เมื่อ
พระยาพัทลุง(น้อยใหญ่) ครองเมืองพัทลุงอยู่นั้นถึงทางกรุงเทพฯ มิได้ระบุให้เมืองพัทลุง
ขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราช แต่เมืองพัทลุงในสมัยนั้นก็ยังคงอยู่ใต้อำนาจของเจ้าพระยา
นครศรีธรรมราช(น้อย) เพราะพระยาพัทลุง(น้อยใหญ่) เป็นบุตรชายคนโตของ
เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) จึงมีความเกรงใจบิดาอยู่ เมื่อมีราชการใดใน
เมืองพัทลุงก็จะปรึกษากับเจ้าพระยาบครศรีธรรมราช(น้อย) และมีราชการใดจะบอก
เข้ามาถึงกรุงเทพฯ ก็จะบอกมายังเมืองนครศรีธรรมราชให้บอกนำให้ นอกจากนี้
ชาวเมืองพัทลุงยังได้รับการเกณฑ์มาใช้งานที่เมืองนครศรีธรรมราช ดังปรากฏว่าในปี
พ.ศ. ๒๓๘๒ หลังจากเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว โปรดฯ
ให้พระยาศรีพิทักษ์(หัตถ์) ตามพระยาพัทลุง(น้อยใหญ่)ว่า เอาคนพัทลุงไปใช้สอยที่เมือง
นครศรีธรรมราชเท่าใดจะได้ทรงทราบและให้ชาวเมืองพัทลุงกลับคืนภูมิลำเนาเดิม^๓

^๑ องค์การคำคุณุสสา, เรื่องเดิม, หน้า ๔๗.

^๒ หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

เลขที่ ๑๑๒.

^๓ หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

เลขที่ ๒๑.

การที่โปรคเกล้าฯ ให้พระยาพัทลุง(เผือก) ซึ่งชราภาพมากแล้วและบุตร
คนโตที่น่าจะได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองแทนได้เข้ารับราชการในกรุงเทพฯ แล้ว
โปรคเกล้าฯ ให้บุตรชายคนโตของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) เป็นเจ้าเมือง
พัทลุงเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าทางกรุงเทพฯ มีเจตนาที่จะให้เจ้าพระยานครศรีธรรม-
ราช(น้อย) มีอำนาจปกครองเมืองพัทลุงด้วย ทั้งนี้คงเพื่อให้เมืองนครศรีธรรมราช
มีกำลังที่มั่นคงทางบกก็ได้ในระบายนั้น เนื่องจากใน พ.ศ. ๒๓๖๕ ทางกรุงเทพฯ
กำลังพะวงกับศึกทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเจ้าอนุแห่งเวียงจันทน์เป็นขบถ
ยกมาตีกวาดต้อนผู้คนทางหัวเมืองนครราชสีมาไป^๑ ในขณะที่เหตุการณ์สถานการณ์
ทางหัวเมืองบักขี้ไตทางคานหัวเมืองไทรบุรีก็ยังไม่เป็นที่ไว้วางใจนักทั้ง ๆ ที่มีการ
ตกลงเซ็นสัญญาเบอร์นีระหว่างไทยกับรัฐบาลอังกฤษที่ป็นงคกลงจะไม่แทรกแซง
หัวเมืองมลายูกันในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๓๖๕^๒ แล้วก็ตาม ทางกรุงเทพฯ คงจะ
ไม่ไว้วางใจรัฐบาลอังกฤษที่ป็นงนกว่าอาจจะรุกรานหรือยึดหัวเมืองไทรบุรีที่อุดมสมบูรณ์
ของไทยไปหรืออาจจะส่งเสริมให้เจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน) กลับมาแย่งชิงเอา
หัวเมืองไทรบุรีไปก็ได้ เพราะอังกฤษกำลังมีอิทธิพลในแหลมมลายูมากขึ้นทุกวันหลัง
จากรบชนะพม่าได้ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๖๔^๓ นอกจากนี้ไทยอาจจะยังคงมี
นโยบายที่จะรักษารัฐเปร์กที่อยู่ที่หัวเมืองไทรบุรีลงไปให้เป็นประเทศราชของไทยอยู่
และต้องการที่จะขับไล่อะราบปรามรัฐสังงอร์ที่ยกมาตีรัฐเปร์กอีก นโยบายนี้ไม่เปิด
เผย แต่รัฐบาลอังกฤษที่ป็นงทราบได้และทำการเตือน ชู และยับยั้งการกระทำของ
เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) จนต้องล้มเลิกนโยบายนี้ไปในเดือนตุลาคม พ.ศ.
๒๓๖๕ เมื่ออังกฤษเข้าไปแทรกแซงมีอิทธิพลเหนือรัฐมลายูทั้ง ๒ คือ รัฐเปร์ก และรัฐ
สังงอร์^๔

^๑ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๙ - ๔๐.

^๒ Nicholas Tarling, *Op.cit.*, p. 33 - 34.

^๓ Maung Tin Aung *A History of Burma* (Burma : New York London 1967), p. 216.

^๔ รายละเอียดในบทที่ ๕

ด้วยเหตุเหล่านี้ ทางราชธานีจึงให้อำนาจแก่เมืองนครศรีธรรมราชเหนือเมืองพัทลุง เพื่อจะได้เกณฑ์กำลังคนได้สะดวกและผ่านคงไปหัวเมืองไทรบุรีได้อีกทางหนึ่งด้วย ในขณะที่นั้นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) มีฐานทัพเรือใหญ่ที่ตรัง และมีกองทัพอูฐที่สตูล ปลิศ และหัวเมืองไทรบุรีเรียบร้อยแล้ว ความเป็นปึกแผ่นที่ทางราชธานีมอบให้แก่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) นั้นนับว่าทำให้เจ้าพระยาฯ (น้อย) มีอำนาจมากคุมหัวเมืองตั้งแต่วันตกตั้งแต่ตรังลงไปถึงหัวเมืองไทรบุรี และควบคุมเมืองพัทลุงด้วย เกือบจะมีอำนาจทั่วปักษ์ใต้ ทั้งนี้เว้นหัวเมืองสงขลาซึ่งไม่ถูกกับกับเมืองนครศรีธรรมราช นำพิจารณาดูอาจจะเป็นไปได้ที่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ไม่ถูกกับพระยาสงขลา(แข็ง) นี้ทำให้ทางกรุงเทพฯ เกรงว่าถ้าเกิดเหตุฉุกเฉินทางภาคใต้อาจจะระงับไม่ทันการ เพราะทั้งสองเมืองเป็นอริและไม่ยอมร่วมมือกับ ก็กัทั้งยังหัวนี้เกรงว่าพระยาพัทลุง(เผือก) อาจจะเกิดคือไม่ยอมให้ความร่วมมืออีก จึงหาทางเตรียมพร้อมป้องกันไว้ด้วยให้เมืองพัทลุงอยู่ใต้บังคับของเมืองนครศรีธรรมราชดังกล่าว ฉะนั้นถึงเมืองนครศรีธรรมราชจะขัดแย้งกับเมืองสงขลา ไม่ยอมร่วมมือกันก็ไม่เกิดครึ้นเท่าใดนัก เพราะหัวเมืองนครศรีธรรมราชเป็นปึกแผ่นมั่นคงเข้มแข็งและพอที่จะจัดการใด ๆ ได้เต็มที่แล้ว

แต่ปรากฏว่าในปี พ.ศ. ๒๓๖๘ ไปแล้วเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ก็คงจะเลิกเตรียมพร้อมอย่างมากมาย เพราะปัญหาทางหัวเมืองมลายูยุคสิงไทยยังคงปกครองหัวเมืองไทรบุรีตามเดิม รัฐบาลอังกฤษที่ป็นังไม่ได้มีท่าทีจะไขกัลักรุกรานไทย เหตุการณ์ทางชายฝั่งตะวันตกก็ปลอดจากศึกพม่า ถึงเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) จะมีอิทธิพลเหนือเมืองพัทลุง แต่อำนาจทางกองทัพเรือคงจะลดน้อย

ทั้งหมดปรากฏว่าให้บุตรควบคุมอยู่ : ที่ตรังให้พระยาวิชิตสงครามคุณแล, ที่สตูลและละงูให้บุตรชายชื่อถ่อมและภูคุณแล และที่หัวเมืองไทรบุรีให้พระยาไทรบุรี(แสง) และพระยาเสนาอนุชิต(นุช) คุณแล—ห้องวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒
จ.ศ. ๑๑๔๕ (พ.ศ. ๒๓๖๖) เล่มที่ ๕.

ลงเพราะไม่ปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนับสนุนให้ก่อเรือรบเรือได้อีก อำนาจของเมืองนครศรีธรรมราชจึงลดน้อยลงโดยคงจะเป็นความตั้งใจของทางราชธานี เพราะจะโปรดฯ ให้ปลดพระยาพัทลุง(น้อยใหญ่) เพื่อตัดกำลังและอำนาจเมืองนครศรีธรรมราชน้อยลงก็คงไม่ยากเท่า ลากจะทรงเกรงใจเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ซึ่งเป็นข้าราชการผู้ใหญ่และมีความดีความชอบให้ปรากฏมานานแล้ว คงจะเห็นได้จากในปลายสมัยเจ้าพระยามนระฯ พระยาพัทลุง(น้อยใหญ่) ป่วยเป็นโรคชราเปลี่ยน ขาเสียว ทาราชการไม้ค้ำ^๑ อีกทั้งยังเป็นคนคร่ำย ชาวเมืองหวาดกลัว^๒ แม้แต่บุตรหลานของพระยาพัทลุง(ทองขาว) ก็พากันหลบหนีเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ กันเสียมาก^๓ ก็มีใ้ทรงโปรดฯ ให้ปลด จนกระทั่งในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๔๒ เจ้าพระยามนระฯ(น้อย) ถึงแก่อสัญกรรมจึงโปรดฯ ให้ปลดพระยาพัทลุง(น้อยใหญ่) ออกไปเป็นจางวางเมืองนครศรีธรรมราช^๔ ฉะนั้นอีกทางหนึ่งที่ทรงตัดอำนาจและกำลังของเจ้าพระยามนระฯ(น้อย) ก็โดยเพิ่มความสำคัญและให้อำนาจแก่เมืองสงขลามากขึ้นดังที่ไ้กล่าวมาในตอนที่แล้วแล้ว

เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพัทลุง(น้อยใหญ่) ไปเป็นจางวางเมืองนครศรีธรรมราชแล้ว ปรากฏในจดหมายเหกว่าทรงโปรดฯ บรมหาราชวิจิตร ไกรบุตรอีกคนหนึ่งของเจ้าพระยามนระฯ(น้อย) ที่เคยเข้ามารับราชการในกรุงเทพฯ ให้ครองเมือง

^๑ หอสมุดควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๓๐๑ (พ.ศ. ๒๓๔๒) เลขที่ ๑๑๒

^๒ หอสมุดควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๓๐๑ (พ.ศ. ๒๓๔๒) เลขที่ ๒๑.

^๓ องค์การคำครุสภา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๑๒ หน้า ๔๘.

^๔ หอสมุดควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๓๐๑ (พ.ศ. ๒๓๔๒) เลขที่ ๑๑๒. (แต่ปรากฏในพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราชว่า โปรดฯ เข้ามารับราชการในกรุงเทพฯ องค์การคำครุสภา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓๑ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๒), หน้า ๑๖.

พัตลุงต่อมา ทั้งนี้ทรงกำหนดให้พระวิชิตสรไกรมีข้าราชการโคของใจให้ปรีษาราชการ
หารือกับเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อยกลาง) กงเพื่อให้เกิดความร่วมมือที่ค้ำใน
การขจัดความวุ่นวายในหัวเมืองมณฑล^๑ ขณะนั้น แต่ถ้าจะส่งส่วยสาอากรก็ให้พระวิชิต
ไกรสรจัดนำส่งเข้ายังกรุงเทพฯโดยตรง ดังปรากฏข้อความดังต่อไปนี้

...เมืองพัตลุงนั้นแต่ก่อนก็ขึ้นกรุงเทพฯมหานคร พระยาพัตลุง
วาราชการเมืองก็ตั้งขึ้นกรุงเทพฯมหานคร แต่บอกราชการนั้น
พระยาพัตลุงเกรงเจ้าพระยานครอยู่ด้วยเป็นบิดา จึงไม่อาจ
บอกเข้าไป บอกแต่เพียงเจ้าพระยานคร เจ้าพระยานครหา
บุญไม่แล้ว พระเสนาหามนครวาราชการเมืองนคร พระวิชิต-
สรไกรวาราชการเมืองพัตลุง ราชการบ้านเมืองด้วยความ
สิ่งโคชคชของก็ให้พระวิชิตสรไกรบอกปรีษาราชการกับเมือง
นครตามเหมือนเจ้าพระยานครยังอยู่ ราชการควรจะบอก
เข้ายังกรุงเทพฯมหานคร และบอกส่งส่วยสาอากรประการโค
ก็ให้บอกเขาไปยังกรุงเทพฯมหานครที่เดียว อย่าให้ตองเมือง
นครบอกนำเสีย...

แต่ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบข่าวว่า พระวิชิต
สรไกรดูบและคิดผิด จึงโปรดฯ ให้พระยาศรีพิพัฒน์เอาตัวมาได้ตาม ถ้าได้ความว่า
จริงก็ให้ทรมานคุมให้คิดผิดเสียให้ได้^๒ เรื่องนี้ไม่ปรากฏในพงศาวดารเมืองพัตลุง
ซึ่งกล่าวแต่เพียงว่า โปรดฯ ให้พระยาพัตลุง(น้อยใหญ่) เข้ารับราชการในกรุงเทพฯ
และโปรดฯ ให้พระปลัด(จ้อย) เมืองพัตลุงซึ่งพยายามรับราชการทำความดีความชอบ
รวบรวมผู้คนเมืองพัตลุงไว้ให้มั่นคงและเป็นกำลังสำคัญช่วยปราบปรามเมืองไทรบุรีที่
ก่อกวนวุ่นวายในปี.พ.ศ. ๒๓๘๑ ให้เป็นเจ้าเมืองพัตลุงต่อมา ฉะนั้นแสดงว่า

^๑ หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

เลขที่ ๑๑๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

พระวิจิตร ไกรอาจะคิดผิดจริงและคงจะถูกถอดออกจากตำแหน่งเจ้าเมืองพัทลุง หรืออาจะยังไม่ทันได้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองพัทลุง หรือถ้าจะเป็นเจ้าเมืองพัทลุงก็คงไม่ถึงปี

ในสมัยของพระยาพัทลุง(จ้อย) นี้เมืองพัทลุงคงจะเป็นอิสระและหลุดจากอำนาจของเมืองนครศรีธรรมราช เพราะไม่มีความจำเป็นที่พระยาพัทลุง(จ้อย) จะต้องปรีกษาราชการด้วย พระยาพัทลุง(จ้อย) ก็เป็นเจ้าเมืองที่สามารถคนหนึ่ง

๔.๔ ภาระหน้าที่ของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) คบหัวเมืองบักซ์ใต้ ที่ทางรัฐบาลกลางมอบหมาย

ภาระหน้าที่ของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ที่มีต่อหัวเมืองบักซ์ใต้ของไทยนั้น รัฐบาลกลางหรือทางกรุงเทพฯ คงจะเห็นว่าเจ้าพระยานคร(น้อย) เป็นเจ้าเมืองที่มีความสามารถ มีกำลังและฐานทัพเรือทางชายฝั่งตะวันตกที่มั่นคงโดยเฉพาะที่เมืองตรัง จึงมอบหมายให้เจ้าพระยานคร(น้อย) รับผิดชอบในการป้องกันพระราชอาณาเขตของไทยทางบักซ์ใต้และปราบปรามโจรสลัดทั้งฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออกของไทย นับเป็นภาระและความรับผิดชอบใหญ่ของเจ้าพระยานคร(น้อย) ที่มีต่อหัวเมืองบักซ์ใต้ และเป็นภาระหนักกว่าเจ้าเมืองอื่น ๆ ในหัวเมืองบักซ์ใต้ขณะนั้น

การดูแลรักษาพระราชอาณาเขต

ในระบอบที่พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) เป็นเจ้าเมืองใหม่ ๆ การป้องกันและราชการพระราชอาณาเขตในหัวเมืองบักซ์ใต้นั้นเจ้าเมืองที่สำคัญ ๆ เช่น เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าเมืองสงขลา และเจ้าเมืองพัทลุงจะทำหน้าที่ร่วมกันในการป้องกันพระราชอาณาเขต ดังเช่น ในปี พ.ศ. ๒๓๕๔ หลังจากที่ไทยขับไล่พม่าที่มาตีหัวเมืองบักซ์ใต้ออกไปแล้ว ทางกรุงเทพฯหวังดีกว่าพม่าอาจจะยกมาตีหัวเมืองบักซ์ใต้อีก เมืองกลางซึ่งเคยเป็นเมืองหน้าด่านของไทยนั้นถูกพม่าตีแตกและอยู่ในสภาพยับเยินมาก จึงโปรดฯ ให้เมืองนครศรีธรรมราชไปตั้งมั่นที่เมืองตรัง เมืองสงขลา

ตั้งมั่นที่ปากน้ำสตูลและละงู และเมืองพัทลุงตั้งมั่นที่ปากน้ำปักษ์ เป็นการร่วมมือ
รักษาพระราชอาณาเขตชายฝั่งตะวันตกร่วมกัน

ในระยะต่อมาพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ปรับปรุงเมืองตรังให้กลายเป็น
ฐานทัพเรือขึ้นเนื่องจากทางราชธานีสงเสริมด้วยหัวเกรงศึกจากพม่าและเริ่มไม่ไว้
วางใจหัวเมืองไทรบุรีทางตอนล่าง อีกทั้งใน พ.ศ. ๒๓๖๕ ไทยผนวกเอาหัวเมือง
ไทรบุรีมาอยู่ในความปกครองของไทยโดยตรง ทำให้อาณาเขตไทยใกล้กับฝ่ายรัฐบาล
อังกฤษที่เกาะปีนังขึ้น อังกฤษในขณะนั้นก็เริ่มมีอิทธิพลมากขึ้น ไทยจึงต้องระมัดระวัง
พระราชอาณาเขตมากขึ้น ฉะนั้นในปลายรัชกาลที่ ๒ ปรากฏว่าเจ้าพระยานครศรี-
ธรรมราช(น้อย) คงจะได้รับมอบหมายให้ดูแลรักษาพระราชอาณาเขต โดยเฉพาะ
ทางฝั่งตะวันตกตั้งแต่เมืองตรังลงถึงหัวเมืองไทรบุรี เพราะ ใน พ.ศ. ๒๓๖๖ โปรคา
ให้เจ้าพระยามรคา ต่อเรือรบเพิ่มที่ตรัง ให้นายภูและนายกล่อมบุตรชายไปต่อเรือรบ
คุมกองทัพที่สตูลและละงู และให้หลวงราชเมธาข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราชไป
ต่อเรือรบตั้งมั่นที่ปักษ์ ส่วนที่ปากน้ำเมืองไทรบุรีนั้นพระยาอภัยธิเบศร์ (แสง) พระยา
ไทรบุรีรักษาอยู่ การเตรียมการรักษาพระราชอาณาเขตทางฝั่งตะวันตกนี้เจ้าพระยา
นครศรีธรรมราช(น้อย) ได้รับผิดชอบมาจนถึงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว เนื่องจากสถานการณ์เกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรีตึงเครียด เจ้าพระยาไทรบุรี
(ปะแงวัน) หนีไปอยู่เกาะหมากและพยายามหาทางจะกลับมากองเมืองไทรบุรีอีก
อังกฤษที่เกาะหมากเริ่มไม่พอใจและคัดค้านเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ที่
พยายามขยายอำนาจลงไปในรัฐเปรักและรัฐสลังงอร์ แต่หลังจากที่ไทยตกลงกับอังกฤษ

^{๑๖} หองสมุควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔)

เลขที่ ๑๒.

^{๑๗} หองสมุควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๘๕ (พ.ศ. ๒๓๖๖)

เลขที่ ๒.

ในสัญญาเบอร์นี้ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๓๖๔ ได้ไม่นานเหตุการณ์ทางภาคใต้ก็สงบลง โดยที่ไทยยอมไม่รุกรานรัฐมลายูอื่น ๆ และอังกฤษจะช่วยป้องกันมิให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์) กลับมาครองเมืองไทรบุรี อีกทั้งในขณะนั้นอังกฤษชนะมาแล้ว ไทยจึงไม่มีศึกสงครามหรือศัตรูที่ต้องระมัดระวังเท่าในครั้งรัชกาลที่ ๒

อย่างไรก็ตามเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ก็คงทำหน้าที่ดูแลรักษาพระราชอาณาเขตของไทยมาจนตลอดที่เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชอยู่ ซึ่งโดยมากจะเป็นการดูแลรักษาพระราชอาณาเขตทางฝั่งตะวันตก ส่วนทางฝั่งตะวันออกจะเป็นการร่วมมือของเมืองทั้ง ๓ คือ นครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง ต้องดูแลรักษาร่วมกัน เนื่องจากมีพรมแดนติดฝั่งทะเลตะวันออกทั้งสิ้น

การปราบปรามโจรสลัด

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การค้าระหว่างตะวันตก (คือยุโรป) และอินเดียกับตะวันออก (คือจีน) กำลังเจริญรุ่งเรืองมาก พ่อค้าเดินทางไปมาค้าขายอยู่เสมอโดยผ่านทางปลายแหลมมลายู คือ ช่องแคบมะละกา ปลายแหลมและชายฝั่งทะเลของมลายู เป็นเกาะแก่งมากมายเป็นที่ชุมนุมของโจรสลัดที่คอยปล้นแย่งชิงสินค้าของชาวต่างชาติเป็นอย่างดี โจรสลัดคนนี้มีทั้งที่เป็นพ่อค้าด้วยกันเอง ชาวมลายู ชาวจีน ชาวญวน ตลอดจนขุนนางสุลต่านมลายูก็มี นอกนี้มีอาวุธครบมือและมีกำลังนับหลายสิบล้าน จึงเป็นที่หัววันเกรงต่อบรรดาพ่อค้าชาวต่างประเทศที่เดินทางไปมาค้าขายกันอยู่เป็นนิจ และในบางครั้งจะเที่ยวปล้นสดมภ์โดยขึ้นมาถึงชายฝั่งตะวันตกและชายฝั่งตะวันออกของไทย

แต่โจรสลัดที่ปล้นสดมภ์ตามชายฝั่งตะวันตกและตะวันออกของไทยนั้น จะเป็นพวกชาวมลายูเป็นส่วนใหญ่ และบางครั้งจะเป็นลูกหลานของเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์)

ห้องสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๑๔๗ (พ.ศ. ๒๓๖๔)

เองบ้าง ซึ่งได้อพยพหลบหนีไปเมื่อครั้งที่เจ้าพระยานครา(น้อย) ตัดผนวกหัวเมือง ไทรบุรี เจเน หวันมาลี เป็นต้น ไทยมักจะเรียกพวกนี้ว่าเป็นแขกสลัด เพราะเป็น ชาวมลายู ส่วนใหญ่แล้วจะทำการปล้นสดมภ์เรือสินค้า เรือที่ผ่านไปมา และกวาด ต้อนผู้คนตามชายฝั่งไป มักจะทำการในระหว่างเดือน ๗ เดือน ๑๒ เพราะมีลมช่วย พายขึ้นลง นับเป็นที่วันวิถกของทางกรุงเทพฯมาก เพราะนอกจากจะเป็นภัยแก่ ประชาชนพ่อค้าที่ผ่านไปมาแล้ว ยังส่งผลกระทบกระเทือนต่อการค้ากับต่างประเทศ และต่อความมั่นคงของรัฐอีกด้วย

ภาระหน้าที่ในการปราบปรามโจรสลัดนั้น แต่เดิมคงเป็นสิ่งที่ทำร่วมกัน ระหว่างเจ้าเมืองแต่ละเมือง ในระยะที่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) เป็นเจ้า เมืองใหม่ ๆ หลังจากที่ได้รับมอบหมายให้ปรับปรุงเมืองครึ่งให้เป็นเมืองหน้าด่านทาง ตะวันตกแทนเมืองกลางแล้ว โปรดฯ ให้คอยดูแลรักษาความปลอดภัยทางชายฝั่งตะวัน- ตกตอนบนคือ เมืองกลาง เมืองตะกั่วทุ่ง เมืองตะกั่วป่า ซึ่งล้วนเป็นเมืองท่า ค้าขายที่สำคัญในสมัยก่อนและสืบต่อมาด้วย กำชัยมิให้เจ้าพระยานครา(น้อย) ละเลย ปล่อยให้พวกสลัดเล็ดลอดขึ้นมาตีเรือลูกค้าที่มารับซื้อสินค้าแถบเมืองเหล่านี้ไปได้ ทั้งนี้ เพราะเกิดเหตุใน พ.ศ. ๒๓๕๕ พระยาวิเชียรภักดี เจ้าเมืองกลางที่ทำหน้าที่รวบรวม ผู้คนขึ้นที่กราฎงาเกิดขาดเสบียงอาหาร จึงให้ขุนราชภักดีนำคิบูและเงินเหรียญ ไปซื้อข้าวที่เกาะหมาก ระหว่างทางถูกเรือแขกสลัด ๒๔ ลำล้อมยิง ข่าขุนราชภักดี ไป นอกจากนั้นขุนชำนาญกับชาวเมืองกลาง ๔ คน ลงเรือไปซื้อข้าวที่เกาะลังกาวิ- ชากลับถูกแขกสลัดมีเรือ ๗ ลำจับลูกเรือไว้เรียกค่าไถ่โดยปล่อยขุนชำนาญ นับเป็น

^{๑๖} หองสมุควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๕ (พ.ศ. ๒๓๕๖)

เลขที่ ๕.

^{๒๖} หองสมุควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๕ (พ.ศ. ๒๓๕๖)

เลขที่ ๑๖.

^{๓๖} หองสมุควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๕ (พ.ศ. ๒๓๕๖)

เลขที่ ๕.

แนวโน้มนำให้เห็นว่าพวกโจรสลัดเริ่มก่อความทางชายฝั่งทะเลตะวันตก พระยานครศรี-
ธรรมราช(น้อย) จึงได้รับคำสั่งให้กวาดขึ้นปราบปรามพวกแขกสลัดทางด้านนี้จนสงบไป
พักหนึ่ง

ส่วนทางชายฝั่งทะเลตะวันออกนั้นทางกรุงเทพฯกำหนดให้หัวเมืองต่าง ๆ
ที่อยู่ตามชายฝั่งนั้นร่วมมือกันแต่งเรือออกลาดตระเวนตามอ่าวให้ทั่วถึงกัน แต่ปรากฏ
ว่าในปี พ.ศ. ๒๓๖๐ จีนทุน จีนกวางนำเรือสินค้าจะไปค้าขายที่เมืองพุทไธมาศ ไป
ถึงเกาะชุม เกาะเสม็ด เกาะกง ถูกโจรสลัดมีเรือใหญ่ ๑ ลำ เรือไล่ ๔ ลำ มี
คนประมาณล้าละ ๒๐ คนตีเอาเรือสินค้าไป และใน พ.ศ. ๒๓๖๑ พวกโจรสลัดมี
ทั้งชาวจีนและแขกออกเที่ยวปล้นตีเรือสินค้าที่เดินทางไปมาค้าขายทางชายฝั่งตะวันออก
และจับผู้คนไปหลายแห่ง ทางราชธานีจึงกำชับกำชาให้เจ้าเมืองทางฝั่งตะวันออกกวาด
ขึ้นอย่างเคร่งครัด ถ้าปล่อยให้เรือโจรสลัดเข้ามาปล้นตีเอาทรัพย์สินหรือผู้คนไป
เจ้าเมืองกรมการนั้นจะถูกนำตัวไปลงโทษ แต่ปรากฏว่าพวกโจรสลัดก็ยังออกอาละ-
วาดหนักยิ่งขึ้นไปอีก คือ ใน พ.ศ. ๒๓๖๒ พระระยองกลับจากเข้าเฝ้าหูลละอองธุลี
พระบาทที่กรุงเทพฯ ระหว่างทางถูกโจรสลัดปล้นฆ่าตายและยึดข้าวของไปจำนวนมาก
เรื่องนี้ถือเป็นเรื่องใหญ่ ทางกรุงเทพฯได้ส่งกำลังออกมาปราบปรามทางฝั่งตะวันออก
โดยโปรดฯให้พระยาพิชัยโกษาเป็นแม่กองคุมเรือ ๘ ลำ มีกำลัง ๑๕๐ คนออกติดตามไล่
จับโจรพวกนี้ ให้หัวเมืองปักษ์ใต้ทุกหัวเมืองช่วยกันสะกักจับผู้ร้ายด้วย และให้พระยา
นครศรีธรรมราช(น้อย) แต่งกำลังออกตรวจตราทางชายฝั่งตะวันตกไว้เมื่อโจรจะหนี
ไปทางฝั่งนั้น จะเห็นได้ว่านับเป็นปัญหาใหญ่ของทางกรุงเทพฯ ทั้งนี้เพราะพวกโจร
สลัดมีอาวุธดี มีกำลังคนมาก

๑. หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๙๕ (พ.ศ. ๒๓๖๐) เลขที่ ๕.

๒. หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๘๐ (พ.ศ. ๒๓๕๑)

เลขที่ ๑๐.

๓. หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๘๑ (พ.ศ. ๒๓๖๒)

เลขที่ ๕.

ทางกรุงเทพฯ จึงหาทางป้องกันมิให้เรือโจรสลัดแปลกปลอมขึ้นมาล้อมปล้นสะคมภ์
อีกด้วยการกำหนดกฎเกณฑ์ใน พ.ศ. ๒๓๖๓ ว่า เรือใด ๆ ที่แล่นผ่านหัวเมืองต่าง ๆ จะ
ต้องมีหนังสือเรือรับรองมาด้วย ถ้าไม่มีจะถูกจับส่งเข้ากรุงเทพฯ

ส่วนใหญ่พวกโจรสลัดจะปล้นสะคมภ์ทางฝั่งตะวันออกมากกว่าฝั่งตะวันตก
เนื่องจากมีเรือและผู้คนไปมาจำนวนมากและทางชายฝั่งตะวันออกนี้การป้องกันคงไม่เต็มที่
เท่ากับชายฝั่งตะวันตกซึ่งพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) คอยควบคุมมีกองทัพเรือใหญ่
มากมายเป็นกำลังอยู่ที่เมืองศรี

ในระยะหลังทางกรุงเทพฯ คงจะมอบหมายให้พระยานครฯ(น้อย) ทำหน้าที่
กวาดล้างความปลอดภัยและปราบปรามโจรสลัดทั้งทางชายฝั่งตะวันออกอีกด้วย จึงจะเห็น
ได้จากใน พ.ศ. ๒๓๖๓ มีแขกสลัดเข้ามาปล้นพระราชวังในเขตเมืองไชยา ทางกรุงเทพฯ
ตำหนักเทียนแระถึงกับให้ภาคทัณฑ์พระยานครฯ(น้อย) :

... อ้ายแขกสลัดดวงเข้ามาฆ่าคนตายถึงแขวงเมืองไชยา
ทั้งนี้เพราะเหตุว่า พระยานครกรมการละเอียดเยี่ย มิได้
เป็นใจแต่งเรือและคนออกลาดตระเวนตรวจตราการสะกิด
บรรจบให้ถึงกันตามท้องตราซึ่งไปรุดออกมาแต่ก่อน พระยา
นครกรมการต้องพระราชอาญาผิดอยู่ ให้พระราชทานโทษ
ภาคทัณฑ์ไว้ครั้งหนึ่งก่อน แต่หนีไปเมื่อหน้า ถ้าพระยานคร
กรมการละเอียดเยี่ย มิได้แต่งเรือและคนออกลาดตระเวน
ให้อ้ายสลัดกำเริบเล็ดลอดเข้ามาจับผู้คนจุกครั้งนี้ จะเอาตัว
เป็นโทษ...^๒

^๑ หองสมุทวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๘๒ (พ.ศ. ๒๓๖๓)

เลขที่ ๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

เหตุที่ทางราชธานีเข้มงวดมากขึ้นนี้ เพราะถ้าโจรสลัดออกปล้นสะกดกั
ทรัพย์สิน เรือสินค้าและผู้คนทั้งชายฝั่งตะวันออกและชายฝั่งตะวันตก จะทำให้พ่อค้า
ราษฎรทั้งในและต่างประเทศไม่กล้าแล่นเรือเดินทางไปมาค้าขาย ผลประโยชน์ที่ทาง
ราชธานีจะได้รับทางด้านการค้าก็จะลดลง นอกจากนั้นยังจะสูญเสียทรัพย์สินหลวง ค่าจ้าง
คนไป และทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนอีกด้วย

เนื่องจากพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) มีกำลังกองทัพเรือที่เริ่มแข็งที่วัง กาง
กรุงเพทฯ จึงไว้วางใจและเชื่อถือในความสามารถ จึงมอบหมายกำหนดให้ทำหน้าที่ดูแล
ป้องกันและปราบปรามโจรสลัดตลอดชายฝั่งตะวันออกและตะวันตกของหัวเมืองมณฑลใต้
ทางด้านหัวเมืองตะวันตกนั้น พระยานครศรีธรรมราชได้ดูแลอยู่แล้ว และทางด้านฝั่ง
ตะวันออกปรากฏว่า เพิ่งจะมีการมอบหมายให้ปฏิบัติใน พ.ศ. ๒๓๖๓ ทั้งนี้คงใช้เมื่อง
นครศรีธรรมราชซึ่งอยู่ที่ติดกับชายฝั่งตะวันออกเป็นที่มั่น จึงปรากฏในจดหมายเหตุศรีกาล
ที่ ๒ กำหนดหน้าที่เพิ่มเติมให้พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ดังนี้ :

...๓ มรสุมเดือน ๗ เดือน ๘ เดือน ๙ เดือน ๑๐ มีมะรุอง
โหล่นนี้เป็นเทศกาลคลื่นลมสงบ เกิดออกค้าขายแลค้าดีแลหาราย
จะทอดเรือออกฝั่งแลเดียว เขามากอดยจับลม ๗ แขวงเมืองนคร
เมืองพิทลุง เมืองสงขลา เมืองไชยา เมืองชุมพร เมืองปะเหลียง
เมืองบางตะพาน ประการไค หาดแจ้งโม หูพระยามครุจักรเรือ
แลวางแดงกรมการที่มีเรือออกแข็งคุมไพร่สรรพด้วยปืนใหญ่ น้อย
กระสุนกับประสีว เครื่องสารตราจรรดลจากตระเวนกวาดสะกั
บรรจบให้ถึงกับ จึงกวาดขึ้นกวาดระสิ้นเทศกาล...

อาจจะกล่าวได้ว่าในสมัยของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) นี้คงจะรับ
ภาระและความรับผิดชอบด้านนี้สูงกว่าเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชไคในสมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้น เพราะรับภาระดูแลป้องกันและปราบปรามโจรสลัดในหัวเมืองมณฑลใต้เป็นส่วนใหญ่
ทั้งชายฝั่งตะวันออกและชายฝั่งตะวันตก ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าเจ้าพระยานครศรีธรรมราช
(น้อย) คงจะเป็นเจ้าเมืองที่มีความสามารถขั้นหนึ่ง